

Outi Oittinen

LUKEMISEN SIIVILLE

Varhaiskasvatusyhteistyön kehittämistä valmisteleva
pohjakartoitus Kangasalan kirjastossa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2022

TIIVISTELMÄ

Outi Oittinen: Lukemisen siiville: Varhaiskasvatussyhteistyön kehittämistä valmisteleva

pohjakartoitus Kangasalan kirjastossa

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimus

Lokakuu 2022

Tämä tutkimus on pohjakartoitus Kangasalan kirjaston varhaiskasvatussyhteistyön kehittämistä varten. Tarkoituksena on selvittää, mitä kirjastopalveluita varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajat hyödyntävät, ja mitä toiveita heillä on kirjastolle jatkossa. Tutkimusmenetelmänä on verkkokysely Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajille, ja kyselytuloksia analysoidaan määrällisesti.

Tutkimuksen lähtökohtana keskustelin kirjaston lasten- ja nuorten kirjastonhoitajan kanssa selvittääkseni kirjaston näkökulmia toiminnan kehittämiseen. Tutkimuksessa tarkastelen myös kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen valtakunnallista yhteistyömallia sekä Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmia. Niiden avulla rakennan kokonaiskuvaa tavoitteista, joihin varhaiskasvatussyhteistyöllä halutaan vastata. Teoreettisena viitekehyksenä on lukemisen tutkimus, jonka avulla tarkastelen lukemisen edistämiseen tähtäävää työtä ja erilaisten yhteistyömuotojen merkitystä.

Kyselyvastauksia kertyi pienehkö määrä, mutta tuloksia voidaan hyödyntää suuntaa antavasti yhteistyön kehittämisessä. Eniten käytettyjä palveluita olivat yhteisökortti, kirjastoauto sekä omatoiminen kirjastovierailu. Kirjastolta toivottiin erityisesti lainattavia aineistopaketteja sekä kirjaston työntekijän vierailua varhaiskasvatuksessa, kirjastoseikkailua sekä ammattikirjallisuuden kirjavinkkilistoja. Tulokset antavatkin viitteitä siitä, että kirjastolta toivotaan yhteistyön syventämistä.

Avainsanat: varhaiskasvatussyhteistyö, yleiset kirjastot, kirjastopalvelut, omaehtoinen lukeminen, lukukokemus, lukemisen kulttuuri

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	LUKEMISEN MERKITYKSISTÄ.....	3
	2.1 Omaehtoinen lukeminen ja lukukokemus.....	5
	2.2 Lukukokemus ja lukemisen kulttuuri.....	7
3	VARHAISKASVATUSYHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN KANGASALAN KIRJASTOSSA.....	13
	3.1 Kangasalan kirjasto.....	14
	3.2 Kirjaston näkökulmia pohjakartoitukseen.....	15
	3.3 Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön valtakunnallinen mallipohja	17
	3.4 Kangasalan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmiin kirjatut tavoitteet.....	20
	3.5 Kangasalan varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukion kulttuurikasvatussuunnitelma	23
	3.6 Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelma	24
4	TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUSAINEISTO.....	27
	4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja kysely tutkimusmenetelmänä.....	27
	4.2 Tutkimusaineisto	30
5	TUTKIMUSTULOKSET	34
6	POHDINTAA	45
	6.1 Näkökulmia kirjastopalveluiden käyttöön tällä hetkellä.....	46
	6.2 Toiveet kirjastopalveluille jatkossa	48
7	YHTEENVETO.....	51
	LÄHTEET	54
	LIITE 1: KYSELYN SAATE.....	I
	LIITE 2: KYSELYLOMAKE.....	II

1 JOHDANTO

Kangasalan kirjastossa on suunnitteilla varhaiskasvatusyhteistyön kehittämishanke. Pro gradu-tutkimukseni on valmisteleva työ tätä kehittämishanketta varten. Kyseessä on kvantitatiivinen kartoittava tutkimus, joka pyrkii selvittämään kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön kannalta tarpeellisia kehityssuuntia ja toimintamuotoja. Tutkimuksen tarkoituksena on vastata seuraaviin kysymyksiin: mitä kirjastopalveluita Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajat hyödyntävät työssään, ja millaisia toiveita heillä on kirjastopalveluiden suhteen jatkossa. Tutkimusmenetelmänä on kysely Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen opettajille päiväkotitoiminnassa ja esiopetuksessa.

Tutkimuksen lähtökohtana selvitin kirjaston näkökulmia toiminnan kehittämiseen keskustelemalla Kangasalan kirjaston lasten- ja nuorten kirjastonhoitajan Annika Pihlajan kanssa. Keskustelun pohjalta otin kyselyn lähtökohdaksi kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön avuksi valmistuneen valtakunnallisen yhteistyömallin. Kyseessä on kirjastot.fi-sivustolla julkaistu yhteistyömalli, joka on tarkoitettu pohjaksi kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen välisestä yhteistyöstä sopimiseen. Suunnitelmapohjan tarkoituksena on luoda valtakunnalliset puitteet lukemista ja kirjallisuutta edistävään työhön.

Suunnitelmassa nimetään yhteistyön tavoitteeksi tuen tarjoaminen varhaiskasvatukselle ja esiopetukselle niiden tavoitteiden toteuttamiseksi, jotka määritellään varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Tavoitteiksi on kirjattu kielellisten identiteettien kehittäminen, lastenkirjallisuuden monipuolinen käyttö, monilukutaidon edistäminen ja laaja-alaisen osaamisen kehittäminen. (Kirjastot.fi, 2021a.) Samat tavoitteet tulevat esiin myös Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa ja esiopetuksen opetussuunnitelmassa.

Kyselyn taustana avaankin tässä tutkimuksessa myös Kangasalan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan ja esiopetuksen opetussuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita niiltä osin, kuin ne käyvät yksiin kirjaston lukemisen edistämiseen tähtäävän työn kanssa. Kangasalla on myös varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukion kulttuurikasvatussuunnitelma sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelma, joita erittelen tutkimuksessa niiltä osin, kuin ne kohtaavat kirjastotyön tavoitteet. Näin pyrin rakentamaan kokonaiskuvaa siitä, millaisiin tavoitteisiin kirjaston varhaiskasvatussyhteistyö pyrkii vastaamaan.

Kangasalan kaupungin suunnitelmissa toistuvat Topeliuksen *Kesäpäivä Kangasalla* -runon sanat, joihin viittaa myös tutkimuksen otsikko ”lukemisen siiville”.¹ Koska tutkimuksessa saavat paljon tilaa niin yhteistyömallin kuin opetussuunnitelmienkin avaaminen ja niiden tavoitteet, on tarpeellista tähdentää, että tässä tutkimuksessa näen lukemisen ja lukijaksi kasvamisen voimavarana, jolla ei ole pelkästään välillistä arvoa muissa taidoissa kehittymiseksi, vaan myös arvo itsessään yksilöllisenä prosessina.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on lukemisen tutkimus, josta otan tutkimuksen pohjaksi kolme keskeistä käsitettä: omaehtoinen lukeminen (free voluntary reading), lukukokemus (reading experience) ja lukemisen kulttuuri (culture for reading). Niiden avulla pyrin tarkastelemaan lukemisen edistämiseksi tehtävää työtä kirjastossa sekä erilaisten yhteistyömuotojen merkitystä.

¹ ”Mä vain olen lintu pieni ja siipeni heikot on; vaan oisinko uljas kotka, niin nousisin lentohon” (Zacharias Topelius)

2 LUKEMISEN MERKITYKSISTÄ

Lukutaitoa pidetään yleisesti suuressa arvossa, ja sen ajatellaan nostavan kansalaisten tietoisuutta ja koulutustasoa. Nämä puolestaan nähdään keinoina edistää osallistumista yhteiskunnallisten asioiden hoitoon: lukutaidon avulla ihmisten on mahdollista hahmottaa yhteiskunnan tilaa ja kyseenalaistaa eriarvoisuutta ja epädemokraattista kehitystä tukevia toimintamalleja. Samalla lukutaito toimii välineenä muutoksen rakentamisessa. (Kupiainen & Sintonen 2009, 37.)

Nykyään on vallalla ajatus siitä, että lukeminen on jonkinlaisessa kriisissä ja lukuharrastus ja lukutaito ovat molemmat heikentyneet. Kai Ekholmin mukaan lukemattomuus on kasvava yhteiskunnallisen ongelma, jonka seurauksina hän näkee muun muassa yhteiskunnan polarisoitumisen, ääriilikkeiden nousun ja valedemokratian leviämisen (Ekholm et al. 2021, 178). Erityisenä huolenaiheena pidetään yleisesti lasten ja nuorten lukemisen vähentymistä ja lukutaidon heikkenemistä. Ilkka Mäkisen mukaan niin uutiset kuin tutkimuksetkin kertovat lasten ja nuorten, varsinkin poikien ja nuorten miesten, lukevan tuskin lainkaan pitkiä tekstejä omasta halustaan, ja niiden lukemista saatetaan välttää myös kouluikäisten kohdalla. Mäkinen toteaaakin, että juuri spontaanin, jokapäiväisen lukemisen pelätään vähentyvän. (Mäkinen 2013, 1.) Lasten ja nuorten lukemiseen liittyvä huolipuhe ei ole viime vuosina osoittanut taittumisen merkkejä. Erilaisia lukemaan innostavia kampanjoita ja lukemisen tärkeydestä tiedottavia kanavia on paljon, ja usein niiden taustalla on juuri huoli lukemisen kriisistä.

Lukemisen tapoja on monia, eikä tämä ole vain nykyajan ilmiö vaan kaikkia aikoja koskeva ilmiö. Mäkinen tarkastelee kahta lukemisen tapaa, joilla molemmilla on historiallinen kontekstinsa. Tehokkaaseen tiedonhankintaan tähtäävä funktionaalinen lukeminen on oma lukemisen tapansa, jota leimaa pyrkimys lukea mahdollisimman vähän tavoitteen saavuttamiseksi. Mäkinen huomauttaa, että moderni media on täynnä tiedonmurusia, joiden keskellä lukija elää hakien tietoa ja muokaten niistä uusia tekstejä työn, sosiaalisen kanssakäymisen tai viihteen kontekstissa. Toinen lukemisen tapa on pitkän tekstin

lukemiseen uppoutuva, spontaani lukeminen, jossa lukija nauttii lukemisesta ja haluaa lukea esimerkiksi romaanin toisensa perään, jos luettava kiinnostaa häntä. Nimenomaan tällainen laajojen ja juonellisesti monitasoisten tekstien lukemisen pelätään vähenevän. Mäkisen mukaan yleisesti ajatellaan, että nykylukijan kärsivällisyys ei riitä pitkien tekstien lukemiseen. (Mäkinen 2013, 2.)

Vaikka nykyään monet ovat huolissaan lukemisen vähenemisestä, historiallisessa perspektiivissä tarkasteltuna huoli on kohdistunut liiallisen lukemisen vaaroihin tai ”vääränlaisten” tekstien lukemiseen.² Lukutaidon yleistyessä eri ihmisryhmiin huolestuttiin siitä, että lukijat joutuvat lukuraivon valtaan, ja lukemista haluttiin kontrolloida. Vääränlainen lukeminen on myös nähty vaarallisena lukijan moraalille, ja yleiset kirjastot ovat Suomessakin joutuneet vain muutama vuosikymmen sitten olemaan tarkkoja hankinnoissaan: esimerkiksi salapoliisiromaaneja, romanttista kirjallisuutta ja joitakin nuorten kirjasarjoja pidettiin sopimattomina. (Mäkinen 2013, 6–8 ja 2009, 407–408.) Kun puhutaan lukemisen kriisistä ja uppoutuvan, omaehtoisen lukemisen vähenemisestä, on hyvä muistaa lukeminen laajassa historiallisessa kontekstissaan. Tämä koskee myös kaikkia lukemisen edistämiseen tähtäviä toimia: huolipuhe tuskin kasvattaa innostuneita lukijoita. Kirjastojen ja kasvattajien osalta on myös tärkeää pohtia, mitä kirjallisuudenlajeja ja lukemisen tapoja ehkä huomaamatta arvotetaan muita ylemmäs, ja mitä puolestaan väheksytään. Millä tavoin lasten ja nuorten lukemista on mahdollista tukea vapaana toimintana, ja miksi niin pitäisi tehdä? Seuraavaksi tarkastelen omaehtoisen lukemisen (free voluntary reading), lukukokemuksen (reading experience) ja lukemisen kulttuurin (culture for reading) käsitteitä ja pohdin niiden merkitystä lukijaksi kehittymisen kannalta. Niiden avulla pyrin myös tuomaan esiin kirjastossa ja varhaiskasvatuksessa lukemisen edistämiseksi

² Nykyään huoli kohdistuu usein erilaisiin digitaalisiin peleihin käytettyyn aikaan, eikä välttämättä huomioida sitä, että pelitkin vaativat erilaisia lukutaitoja. Monilukutaidon käsitteellä on pyritty vastaamaan tarpeeseen huomioida erilaiset lukutaidot ja osaamisalueet, joita lukemiseen ja tekstin tuottamiseen liittyy (Kupiainen, Kulju, Mäkinen 2015, 15).

tehtävää työtä. Käsitteet kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa, mistä syystä tarkastelen niitä limit-täin.

2.1 Omaehtoinen lukeminen ja lukukokemus

Lukeminen on olennaisen tärkeä taito informaatioyhteiskunnassa, mikä lienee yksi suurimpia syitä siihen, että lukutaidon kehityksestä ja lukuharrastuksen vähenemisestä ollaan nykyään huolestuneita. Lukutaito on perustavan tärkeä taito esimerkiksi lasten ja nuorten oppimistulosten kannalta, ja tästä syystä lukutaidon taso ja sen kehittäminen on ollut jatkuvan keskustelun alaisena. Catherine Sheldrick Ross huomauttaa, että lukemisessa on kyse taidosta, joka vaatii harjoittelua, ja taitavat lukijat saavat harjoitusta eniten. Lukemisesta nauttiminen lisää lukemista, ja lukemisen määrän lisääntyessä myös varmuus ja lukemisen taidot lisääntyvät. (Ross, McKechnie & Rothbauer 2018, 8–9.) Stephen Krashenin mukaan omaehtoinen lukeminen (free voluntary reading) on ratkaisevan tärkeää lukutaitojen kehittymisen kannalta. Omaehtoinen lukeminen tarkoittaa lukemista omasta halusta, ilman ulkoisia pakotteita tai luetunymmärtämisen tehtäviä. Lukija voi valita vapaasti luettavansa, ja lopettaa lukemisen, jos hän ei koe kirjaa kiinnostavana. Ilman omaehtoisen, nautinnollisena koetun lukemisharrastuksen kehittymistä luku- ja kirjoitustaidot eivät kehity nyky maailmassa vaadittavalle tasolle. (Krashen 2004, 11–12.) Omaehtoinen lukeminen on läheisessä yhteydessä lukuhalun käsitteeseen, joka tarkoittaa Mäkisen (2013, 2) mukaan sitä, että lukija rakastaa lukemista ja haluaa uppoutua häntä kiinnostavaan luettavaan.

Kirjastoammattilaisten on tärkeää nähdä erilaiset lukemisen tavat samanarvoisina sen sijaan, että jotakin tiettyä lukutapaa arvostettaisiin muita enemmän (Ross, McKechnie & Rothbauer 2018, 23). Tämä koskee myös erilaisia tekstejä ja aineistoja – esimerkiksi kirjojen lukemista ei pidä arvottaa lehtien lukemisen tai sarjakuvien yläpuolelle. Lukeminen on toimintaa, johon liittyy monenlaisia päämääriä ja taitoja, ja josta saatava mielihyvä voi myös olla olemukseltaan vaihtelevaa. (2018, 10). Lynne (E.F.) McKechnie huomauttaa,

että aikuisten toiminta saattaa muuttaa lasten nautinnollista suhtautumista lukemiseen lasten oppiessa, että tietynlaisten kirjojen lukemista pidetään arvokkaampana kuin toisten - esimerkiksi fiktio arvotetaan usein tietokirjallisuuden edelle.³ Kirjastoammattilaisten ja opettajien on myös olennaista ymmärtää lukijoiden eroja voidakseen auttaa erilaisia lukijoita aineiston löytämisessä (2018, 24). Erilaisten aineistojen esiin tuominen ja saavutettavuuden varmistaminen on olennaisen tärkeää kirjastoissa, ja tämä koskee myös erilaisia formaatteja ja haastavuudeltaan eritasoisia aineistoja (2018, 146). Näitä kysymyksiä on oleellista pohtia myös varhaiskasvatusyhteistyön kannalta, samalla tavalla kuin sitä on pohdittava kouluyhteistyössä. Kirjastojen, varhaiskasvattajien ja opettajien työn kannalta olennaisena näyttäytyykin juuri lukemisen tukeminen arvostelusta ja valinnan rajoituksista vapaana toimintana. Krashen korostaa kirjojen saatavuuden merkitystä lukemisharrastuksen kehittymisen kannalta ja pitää kirjojen monipuolista saatavuutta merkityksellisenä myös lukemiseen vastahakoisesti suhtautuvien lasten ja nuorten kohdalla (Krashen 2004, 48).

Lukemissuositusten tekemisessä ja aineiston valikoinnissa tarjolle on tärkeää huomioida juuri yksittäisen lukijan lukukokemus tekstin laadun sijaan. Jokainen lukukokemus on erilainen ja yksilöllinen, koska lukijan tausta, lukutaidot ja kirjallisuuden tuntemus vaihtelevat. (Ross, McKechnie & Rothbauer 2018, 23.) Lukukokemus muodostuu suhteessa lukijan yksilölliseen tilanteeseen ja todellisuuteen, jossa lukeminen tapahtuu. Lukusuositusten antamisessa tulisikin aina huomioida se, että lukijoiden kokemukset samasta tekstistä eivät koskaan ole samanlaiset eivätkä niin ollen myöskään ennakoitavissa (2018, 23). Lukijan odotukset, motiivit, mieltymykset ja mahdolliset ennakkoluulot vaikuttavat lukijaan ja siihen, millaiseksi lukukokemus muodostuu. Lukemisen aikana lukija voi kokea

³ Huomio asettuu mielenkiintoiseen historialliseen kontekstiin, koska esimerkiksi kirjastoammattilaiset ovat arvottaneet tietokirjallisuutta kaunokirjallisuuden edelle kansansivistämistarkoituksessa (ks. esim. Mäkinen 2009).

esimerkiksi innostusta, viihtymistä, rentoutumista ja jännitystä, ja lukemisen jälkeen hänellä on tunteita, tietämystä ja erilaisia kokemuksia. Lukukokemus muodostuu luke-mishetken lisäksi myös sitä ympäröivästä kulttuurista ja lukijan mentaalista prosessista kokonaisuutena. (Balling 2016, 48.)

Kjell Ivar Skjerdingsstad ja Knut Oterholm huomauttavat, että lukija on aina enemmän kuin hyvä tai huono. Myös näennäisesti matalan taitotason omaavien lukijoiden kohdalla merkitykselliseksi nousee lukukokemusten monitahoisuus ja merkitys lukijoille itselleen. Huomionarvoista on myös, että vaikka lukija arvioisi kirjan huonoksi, voi hänen lukukokemuksensa olla rikas. (Skjerdingsstad & Oterholm 2016, 115–116.) Lukukokemuksen laatu liittyy aina kokonaisuuteen, jossa kirja, lukija, menneisyys ja nykyisyys sekä kehon ja ympäristön fyysiset tekijät yhdistyvät, ja jossa lukija pyrkii ymmärtämään itseään suhteessa henkilökohtaisiin, sosiaalisiin, kulttuurisiin, historiallisiin, poliittisiin ja ekonomisiin konteksteihin. Samalla myös kirjan laatu on suhteessa siihen, miten lukija sen kokee arkisesta todellisuudestaan käsin. (2016, 118.) Lukukokemus on siis aina yksilöllinen siinä missä jokainen lukijakin on yksilöllinen, ja ne on aina ymmärrettävä suhteessa moneen eri kontekstiin, taustoihin ja tekijöihin. Onkin mielenkiintoista pohtia, millä tavoin lukukokemuksen yksilöllisyys voidaan huomioida omaehtoisen lukemisen tukemisessa, koska monet lukemiseen liittyvät käytännön kysymykset, kuten lukemaan oppiminen ja opettaminen ja lukemaan innostaminen vaativat aina jonkinlaista yleisten linjojen hakemista, kun samaan aikaan juuri näissä tulisi huomioida lukijoiden ja lukukokemusten yksilöllisyys.

2.2 Lukukokemus ja lukemisen kulttuuri

Joron Pihl ja Kristin Skinstad van der Kooij pitävät keskeisinä kysymyksinä sitä, mikä tekee lapsista intohimoisia lukijoita, ja miten lukukokemus vaikuttaa lukijaan. Heidän mukaansa into lukemiseen syntyy merkityksellisistä lukukokemuksista. Fiktio lukeminen on hidas prosessi, johon pohdiskelu kuuluu erottamattomana osana, ja jonka aikana

lukijalle kertyy kielellistä ja kulttuurillista pääomaa. Kouluopetukselle ominaisen arviointi ja lukutaidon mittaamiseen tarkoitettut ulkoiset mittarit eivät käy yksiin hitaan ja moniulotteisen prosessin kanssa. Lukutaitoja ei voida myöskään mitata suhteessa tietyn ikätason taitoihin. (Pihl & van der Kooij 2016, 301–302.)

Pihl ja van der Kooij havaitsivat tutkimuksessaan, että lukeminen tarjoaa lapsille näkymän maailmaan ja muiden elämään, mikä vaikuttaa heidän käsityksiinsä niin itsestään kuin muistakin. Lukeminen voi auttaa ylittämään yksilön taustaan liittyviä raja-aitoja, ja tarjota lapsille uusia näkymiä ja ajatuksia siitä, mitä he haluaisivat olla ja tehdä tulevaisuudessa. Pihl ja van der Kooij pitävät olennaisen tärkeänä sitä, että lapsille tarjotaan vapaus lukea heitä itseään kiinnostavia tekstejä lukemiseen myönteisesti suhtautuvassa ympäristössä. Tämä edesauttaa lukemisen kehittymistä asiaksi, jota lapset haluavat tehdä vapaaehtoisesti. Nimenomaan vapaus valita luettavaa laajasta valikoimasta on olennaisen tärkeä lukukokemuksen ja lukuhalun kehittymisen kannalta. Koulujen perinteinen ajatus siitä, että lasten tulisi lukea vain omalle taitotasolleen sopivia tekstejä johtaa siihen, että heikkotasoisille lukijoille tarjotaan sekä kielelliseltä että sisällölliseltä tasoltaan yksinkertaisia tekstejä, ja tällä on rajoittava vaikutus lukukokemukseen. (Pihl & van der Kooij 2016, 311–312.)

Lukukokemuksen laatu suhteessa tekstin laatuun on kysymys, jota on olennaista pohtia. Monipuolisten ja vaativuudeltaan eritasoisten tekstien tarjoaminen mahdollistaa laajan valikoiman lapsille ja lisää sitä kautta valinnanvapautta, kiinnostusta ja lukuinnostuksen kehittymistä. Merkitykselliset lukukokemukset innostavat lukemaan lisää ja tarjoavat mahdollisuuden kehittyä lukemisessa lähtötasosta riippumatta. Kirjastojen ja koulujen, samoin kuin varhaiskasvatuksenkin kannalta tästä seuraa väistämättä se, että luettavia tekstejä ei voida arvottaa lasten (tai yhtä lailla aikuisten) puolesta, eikä esimerkiksi valikoida lapsille luettavaksi vain kirjallisuusinstituution laadukkaiksi arvioimia tekstejä tai genrejä. Kasvattajat ja kirjastoammattilaiset voivat tukea omaehtoisen lukemisen kehittymistä laajalla valikoimalla erilaisia ja haastavuudeltaan eritasoisia aineistoja valinnanvapauden toteutumiseksi.

Doiron ja Asselin korostavat yhteisön merkitystä lukemisen edistämässä. Lukuharrastuksen kehittymistä on heidän mukaansa hyödyllistä tarkastella sosiokulttuurisesta näkökulmasta, koska kaikki oppiminen ja lukutaidon kehittyminen on sidoksissa sosiaalisiin ja kulttuurisiin konteksteihin. Samalla tarjoutuu mahdollisuus tarkastella lukemisen edistämistä yhteisön tasolla, jossa osallisina ovat niin koti, koulu kuin kirjastokin. Doironin ja Asselinin mukaan kirjasto on kulttuuri-instituutiona avainasemassa lukemiseen liittyvien asenteiden ja lukemisen kulttuurin rakentamisessa. Esimerkiksi monipuolisten aineistojen tarjoamista ei kannata ajatella vain yksilöiden palvelemisena, vaan myös siihen vaikuttamisena, miten lukeminen mielletään yhteisössä, ja millaisena osallisuus lukevaan yhteisöön koetaan. (Doiron & Asselin 2011, 111.)

Pihl ja van der Kooij nostavat esiin lukukokemusten jakamisen tärkeyden, ja tämä on tärkeä huomioitava seikka myös kirjastojen, opettajien ja kasvattajien kannalta. Monipuolisten valikoimien ylläpitämisen ja löydettäväksi saattamisen ohella kirjastoissa on pohdittava myös sitä, miten vuorovaikutusta lukijoiden välillä voidaan tehdä mahdolliseksi. Opettajien ja kasvattajien kannalta tämä on ehkä vieläkin olennaisempi kysymys, koska lukemisen kulttuuria voidaan Pihlin ja van der Kooijin (2016, 304) mukaan rakentaa omaehtoisen lukemisen ohella nimenomaan lukemiseen ja lukukokemuksiin liittyvän vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kanssakäymisen kautta. Yhdessä lukeminen, kirjoista keskusteleminen ja lukukokemusten jakaminen eri tavoin sekä käytännön toteutusten pohtiminen ovat keskeisiä asioita. Yleisten kirjastojen läsnäolo lasten arjessa ja lähellä heitä on luonnollisesti myös välttämätöntä, jotta kirjojen ja muiden tekstien vapaa saatavuus ja valinnan mahdollisuudet toteutuvat tasa-arvoisesti. Se, miten varhaiskasvatuksen arjessa pystytään mahdollistamaan esimerkiksi käynnit kirjastossa, on paljolti riippuvaista päiväkodin tai esiopetusyksikön sijainnista suhteessa kirjastoon. Varhaiskasvatustyöyhteistyön kehittämisen kannalta tulevatkin varmasti pohdittavaksi erilaisten yhteistyömuotojen lisääminen aineistojen saatavuuden takaamiseksi.

Lukukokemuksen merkityksen ymmärtäminen on olennaista myös siltä kannalta, miten lukutaito ja lukuinto kehittyvät jo ennen varsinaista tekstin hahmottamista kirjain

kirjaimelta. McKechnie nostaa esiin Marie Clayn (1972, 1975) laajentaman lukutaidon määritelmän, jonka mukaan lukutaitoon kuuluvat kuunteleminen, puhuminen, kirjoittaminen ja lukeminen, ja kaikki nämä prosessit kehittyvät samanaikaisesti. Lukijaksi tuleminen on McKechnien mukaan nähty prosessina, joka alkaa jo ennen syntymää jatkuen koko elämän ajan. Lukemista tukevia käytäntöjä ovat muun muassa ääneen lukeminen lapselle, lukumateriaalien saatavuus ja vapaa valita, sekä mahdollisuus olla osa lukevaa perhettä tai yhteisöä, jossa on mahdollista keskustella lukemastaan, ja jossa lukemista arvostetaan. (McKechnie 2016, 250–253.)

Lukemisen kulttuuri jää edellä käsitellyssä kirjallisuudessa käsitteenä melko väljästi määritellyksi, tai sitä pikemminkin kuvaillaan epäsuorasti toiminnan kautta. Tämä on luontevaa, mutta jättää käsitteen vaikeaselkoiseksi. Doironin & Asselinin (2011), McKechnien (2016) sekä Pihlin ja van der Kooijin (2016) pohjalta määrittelen lukemisen kulttuurin tässä tutkimuksessa seuraavasti: lukemisen kulttuuri on osallisuutta lukevaan yhteisöön, jossa lukemista arvostetaan, ja jossa on mahdollisuus omaehtoiseen lukemiseen, yhdessä lukemiseen ja lukukokemusten jakamiseen.

Lukijaksi kehittyminen ja lukukokemuksen merkitys on olennaista huomioida niin kirjastoissa kuin varhaiskasvatuksessakin monipuolisten käytäntöjen ja lukemisen kulttuurin rakentamisena. On tärkeää, että lapsilla on mahdollisuus vapaaseen lukemiseen päiväkodin ja esiopetuksen arjessa, ja luettavia materiaaleja on helposti lasten saatavilla. Varhaiskasvatus- ja esiopetusikäisten lasten kohdalla lukeminen tarkoittaa pitkälti kirjojen katselua ja tarkastelua, mikä on tärkeä lukemisen muoto pienten lasten kohdalla. Pieni lapsi ei välttämättä osaa lukea itse, mutta saattaa viihtyä pitkiäkin aikoja kirjaa katsellen ja kertoen tarinaa itselleen ääneen (Heikkilä-Halttunen 2015, 47). Tämä edellyttää lapsen *lukemistietoisuutta*, jolla tarkoitetaan sitä, että lapsella on jonkinlainen käsitys siitä, mitä lukeminen on. Lukemistietoisuus on siis sidoksissa lukukokemuksiin ja kokemuksiin lukemisesta ja kirjoittamisesta leikinomaisissa yhteyksissä. (Heikkilä-Halttunen 2015, 166.) Kehittyvälle lukutaidolle on olennaista käsitys siitä, miten narratiivit toimivat, kyky ennakoida sekä kokeneemman lukijan läsnäolo ja tuki. Lukijaksi kehittämisessä on tärkeää,

että pienellä lapsella on käsitys itsestään lukijana jo ennen varsinaista kykyä avata teksti kirjain kirjaimelta. (McKechnie 2016, 249–250.)

Avainasemassa ovat ääneen lukeminen, äänikirjojen hyödyntäminen, keskustelukulttuurin luominen sekä kirjoittamisen näkyväksi tekeminen esimerkiksi omien tarinoiden seppittämisen ja piirtämisen kautta. Kaikki nämä ovat samalla haasteita varhaiskasvatuksen ja kirjaston yhteistyömuotojen kehittämiseksi ja sille, millä tavoin lukemisen kulttuuria voidaan rakentaa yhteistyössä olemassa olevilla tai vähenevillä resursseilla. Päivi Heikkilä-Halttunen mukaan päivähoiton tavoitteena on tukea lasten kielen ja puheen kehittymistä, ja päivähoitossa lasten pitäisikin saada mahdollisuus tutustua monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Päivähoidon arjessa on kuitenkin monia haasteita, eikä aikaa lukemiseen ole aina helppoa järjestää. Päiväkoti-ikäisten lasten kielellisten valmiuksien heikkenemisestä on tehty entistä enemmän havaintoja, ja yhdeksi syyksi on arveltu ääneen lukemisen vähentymistä kodeissa. (Heikkilä-Halttunen 2015, 117–118.) Se, millä tavoin kirjasto toimii varhaiskasvatuksen tukena, on siis pohdinnan arvoinen kysymys.

Seuraavassa luvussa nousevat esiin Kangasalan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmiin kirjatut tavoitteet, joita tarkastellaan yhteydessä kirjaston tavoitteisiin. Kangasalan kaupungin suunnitelmissa toistuvat Topeliuksen *Kesäpäivä Kangasalla* -runon sanat, jotka on Kangasalla otettu eräänlaiseksi kaupungin tunnuksiksi. Tässä tutkimuksessa näen lukemisen ja lukijaksi kasvamisen voimavarana, jolla ei ole pelkästään välillistä arvoa muissa taidoissa kehittymiseksi tai yhteiskunnassa toimimiseksi, vaan jolla on myös arvo itsessään lukukokemuksen ja yksilöllisen prosessin kautta. Tämän muistaminen on tärkeää myös tarkasteltaessa kasvatuksen ja opetuksen suunnitelmia, jotka ovat luonteeltaan ennen muuta tavoitteellisia. Runon sanat ”*Mä vain olen lintu pieni ja siipeni heikot on; vaan oisinko uljas kotka, niin nousisin lentohon*” ja tämän tutkimuksen otsikko ”lukemisen siiville” muistuttakoon siis lukemisen arvosta itsessään, ei vain välineenä muiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Näen tämän lähtökohdan olennaisena lukemisen kulttuurin rakentamisessa. Heikkilä-Halttunen toteaa, että lapsi saa lukemisen kautta mielikuvitukselleen siivet (Kokko 2014). Hän nimeääkin yhdeksi lastenkirjallisuuden

tärkeimmäksi tavoitteeksi herkistää lasta ja ruokkia tämän mielikuvitusta (Heikkilä-Haltunen 2013, 106).

3 VARHAISKASVATUSYHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN KANGASALAN KIRJASTOSSA

Tässä luvussa luon aluksi katsauksen Kangasalan kirjastoon ja sen toimintaan, ja käyn lyhyesti läpi myös tilastoja, jotka kuvaavat kirjaston toimintaa ja erityisesti kirjaston lasten aineistoa sekä lukemisen edistämiseen liittyviä tapahtumia. Tarkoituksena on luoda yleiskuva kirjastosta ja sen toiminnasta lasten lukemisen ja sen edistämiseen tähtäävän toiminnan ympäristönä. Tämän jälkeen tarkastelen aineistoja, joiden pohjalta olen rakentanut kyselyn Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajille. Luvussa 3.2 tuon esiin Kangasalan kirjaston lasten ja nuorten kirjastonhoitajan Annika Pihlajan näkökulmia pohjakartoitukseen, sekä kyselyn koostamista niiden pohjalta. Luvussa 3.3 esittelen kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön pohjaksi vuonna 2021 valmistunutta valtakunnallista mallipohjaa, joka on vahvasti ollut kyselyn rakentamisen pohjana.

Luvussa 3.4 puolestaan tarkastelen Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmaa ja esiopetuksen opetussuunnitelmaa. Samalla erittelen, mitä sellaisia lukemiseen ja kielelliseen kehitykseen liittyviä tavoitteita niihin on kirjattu, joihin kirjastopalveluiden on luontevaa ja välttämätöntä jo kirjastolainkin (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016) pohjalta pyrkiä vastaamaan. Lopuksi käyn lyhyesti luvuissa 3.5 ja 3.6 läpi Kangasalan kulttuurikasvatussuunnitelmaa sekä Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelmaa. Ne täydentävät osaltaan sitä tavoitteiden ja päämäärien asettelua, jossa on paljon yhteistä kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön tavoitteiden ja päämäärien kanssa.

3.1 Kangasalan kirjasto

Kangasalan kirjastolla on pitkä historia. Ensimmäinen lainakirjasto perustettiin Kangasalan kirkon sakastiin vuonna 1862 (Helen 2013, 23). Nykyinen Kangasalan pääkirjasto sijaitsee kaupungin torin laidalla, varsin lähellä ensimmäistä kirjastoa (2013, 9.) Vuonna 1976 perustettu pääkirjasto uudistui vuonna 2010, jolloin vanhoja tiloja täydentämään saatiin uudisrakennus (2013, 129 ja 163). Pääkirjaston lehtilukusali on kahvila Novellian ja Taidetila Terran kyljessä katutasossa, muuten kirjasto sijaitsee rakennuksen toisessa kerroksessa. Varattavina tiloina pääkirjasto tarjoaa äänieristetyin soittuhuoneen, jossa on käytössä esimerkiksi piano, Harjula-luentosalin, ja Suppa-ryhmätyötilan sekä Lukko-työtilan, joka palvelee asiakkaita myös digitointihuoneena. (Kangasalan kirjastopalvelut (2022a). Kangasalan kirjastopalvelujohtaja Annamari Nikara-Nummi toteaa Aamulehden haastattelussa, että suunnitteilla on lisätä työskentely- ja opiskelutiloja lähivuosina (Leppäniemi 2021).

Pääkirjasto sijaitsee kaupungin keskustan Kulttuurikorttelissa, joka kirjaston lisäksi koostuu Kangasala-talosta ja Kimmo Pyykkö-taidemuseosta. Kangasala-talo tarjoaa Annamari Nikara-Nummen mukaan kirjastolle paljon mahdollisuuksia monipuolistaa toimintaansa (Leppäniemi 2021). Pääkirjaston yhteydessä ovat myös nuorisotila Sentteri ja Valkeakoski-opiston Kangasalan toimipisteen tilat. Kaupungin kulttuuri ja vapaa-aikapalveluiden sivuilla linjataan, että pyrkimyksenä on tehdä Kulttuurikorttelin palvelut asukkaiden helposti löydettäviksi ja käytettäviksi. (Kangasalan kaupunki 2022.) Pääkirjaston lisäksi Kangasalla on Kuhmalahden, Sahalahden ja Vatialan lähikirjastot, jotka palvelevat alueidensa kouluja ja päiväkoteja. Sahalahden ja Vatialan kirjastot toimivat myös oma-toimikirjastoina. (Kangasalan kirjastopalvelut 2022b.) Erityisesti lapsille suunnattuna palveluna pääkirjastossa ja Vatialan kirjastossa vierailee Kennelliiton lukukoiria (Kangasalan kirjastopalvelut 2022c).

Kirjaston käyttöä kuvaavia tilastollisia lukuja tarkastellaan tässä lyhyesti vuoden 2019 osalta, koska vuosien 2020 ja 2021 tilastoihin vaikuttivat vahvasti koronapandemia ja sen

aiheuttamat poikkeusolot. Vuonna 2019 Kangasalan kirjastossa oli kaikki toimipisteet mukaan lukien lainaajia 11 957, fyysisiä käyntejä 346 317 ja verkkokäyntejä 187 302. Kirjastossa tehtiin yhteensä 591 238 lainausta, joista lasten kaunokirjallisuudella ja hetken jälkeen aikuisten kaunokirjallisuudella oli selvästi suurin osuus. Kirjastossa järjestettiin vuoden 2019 tilastojen mukaan 110 erilaista tapahtumaa, joista 39 liittyi kirjallisuuteen ja lukemisen edistämiseen. Näissä tapahtumissa oli yhteensä 906 kävijää. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2019.)

Vuonna 2021 Kangasalan kirjaston kokoelmat käsittivät yhteensä 160 136 teosta, joista kirjojen osuus oli 133 756. Kokoelmassa oli lasten kaunokirjoja yhteensä 43 412 ja lasten tietokirjoja 6 784. Vuonna 2021 tehtiin kirjahankintoja kirjastossa yhteensä 8556, joista lasten kaunokirjoja oli 4004 ja lasten tietokirjoja 474. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2021.) Muita lasten lukemiseen ja sen edistämiseen liittyviä aineistoja, kuten äänikirjoja ei Suomen yleisten kirjastojen tilastoissa eritellä.

3.2 Kirjaston näkökulmia pohjakartoitukseen

Ehdotus tutkimuksen aiheeksi tuli Kangasalan kirjaston puolelta tiedustellessani, oliko kirjastossa tekeillä jotakin lasten- ja nuorten lukemisen edistämiseen liittyvää hanketta, johon liittyvästä pro gradu-tutkimuksesta olisi kirjastolle hyötyä. Koska kirjastolla on suunnitteilla varhaiskasvatusyhteistyön kehittämishanke, oli hanketta alustava pohjakartoitus luonteva ehdotus myös pro gradu-tutkimuksen aiheeksi. Tutkimuksen alkuvaiheessa selvitin aluksi kirjaston näkökulmia varhaiskasvatusyhteistyön kehittämiseen ja siihen, mitä asioita pohjakartoituksessa tulisi kirjaston näkökulmasta selvittää. Keskustelin Kangasalan kirjaston lasten- ja nuorten kirjastopalveluista vastaavan kirjastonhoitajan Annika Pihlajan kanssa 6.10.2021 Kangasalan kirjastossa. Pihlaja nosti esiin uuden valtakunnallisen mallipohjan, joka on valmistunut kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön pohjaksi vuonna 2021. Valtakunnallisen mallipohjan valmistumisen myötä on Pihlajan mukaan hyvä aika päivittää myös varhaiskasvatusyhteistyötä ja

kartoittaa siinä huomioitavia asioita. Hän totesi myös, että perusopetuksen osalta on Kangasalan kirjastossa olemassa suunnitelma yhteistyöstä, mutta varhaiskasvatuksen osalta näin ei ole. (Pihlaja, 2021c.) Otinkin tämän keskustelun perusteella mallipohjan kyselyn rakentamisen perustaksi, ja lisäideoita hain Seinäjoen erityistehtävän verkkosivuilta löytyvästä Vinkkivakasta⁴ (Kirjastot.fi, 2021b), johon on koottu ideoita erilaisista toimintamuodoista mallipohjan tueksi.

Laadittuani kyselyrunгон, lähetin sen Annika Pihlajalle sähköpostitse ja sain häneltä arvokasta palautetta kirjaston näkökulmasta. Kysymyksiä tarkennettiin saadun palautteen pohjalta. Tärkeänä huomiona tuli muun muassa esiin, että kirjasto ei ole resurssisyistä voinut tarjota kirjavinkkausta eikä kirjaston työntekijän vierailua varhaiskasvatukseen. Näiden mahdollista nousemista esiin kyselyssä varhaiskasvatuksen toiveina kirjastolle Pihlaja piti mielenkiintoisena ja totesi, että kirjastossa voidaan tällöin pohtia niiden toteuttamista. (Pihlaja 2021a.) Pihlaja piti nimenomaan kiinnostavana sitä, kuinka paljon varhaiskasvatuksessa toivotaan kirjaston työntekijän jalkautumista päiväkoteihin ja esiopetukseen pitämään esimerkiksi satutuntia. (Pihlaja 2021b.)

Keskustelussa Annika Pihlajan kanssa tuli mielenkiintoisena esiin myös kysymys siitä, kuinka tietoisia varhaiskasvatuksen opettajat ovat kirjaston eri sähköisistä palveluista, ja erityisesti PIKI-verkkokirjastosta löytyvistä palveluista varhaiskasvattajille, kuten Kirjatin kirjalistoista ja lukudiplomista (Pihlaja, 2021c). Rakentaessani kyselyä kävinkin läpi PIKI-verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnatun osion sisältöjä, ja pyrin ottamaan niistä kyselyyn mukaan oleellimmat. On huomattava, että kyselyn koostamisvaiheessa vanha verkkokirjasto oli vielä vahvasti toiminnassa, ja kysely on rakennettu sen sisältöjen pohjalta, koska nimenomaan vanha PIKI-verkkokirjasto on todennäköisesti

⁴ Kysely on rakennettu näiden pohjalta marraskuussa 2021, ja Vinkkivakan sisältö on voinut muuttua tämän jälkeen.

varhaiskasvatuksen opettajille tuttu. Niinpä myös kyselyssä on linkki vanhaan verkkokirjastoon eikä uuteen Finna-pohjaiseen verkkokirjastoon, joka poikkeaa vanhasta verkkokirjastosta. Vanha verkkokirjasto oli kyselyn toteuttamishetkellä edelleen toiminnassa uuden taustalla. Pyrin huomioimaan siirtyminen uuteen verkkokirjastoon kyselytuloksien tulkinnassa ja johtopäätösten tekemisessä esimerkiksi siltä osin, kun pohdittaviksi tulevat palveluiden esiin tuominen ja niistä tiedottaminen.

3.3 Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön valtakunnallinen mallipohja

Kirjastot.fi -sivustolla julkaistun kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen mallipohjan yhteydessä todetaan, että yhteistyön mallipohja on kaksiosainen. Siihen kuuluu periaatesopimusmalli, jossa sovitaan sopimuksen tavoitteista, vastuista, viestinnästä, kustannuksista ja resursseista. Toisena osana siihen kuuluu yhteistyösuunnitelma, johon on tarkoitus kirjata tavoitteet eri ikäryhmille, ja jossa valitaan kuhunkin tapaukseen sopivat yhteistyömuodot. Yhteistyösuunnitelmaan on liitetty käytännön ohjeistuksena, että käytännön yhteistyöstä on hyvä sopia vuosittain kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kesken. Lisäksi suositellaan keskeisten toimintojen ja tavoitteiden kirjaamista paikallisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin, esiopetussuunnitelmiin tai vuosisuunnitelmiin. Mallipohja ja sen esimerkkitehtävät on tarkoitettu vapaasti käytettäväksi sellaisenaan tai tarpeen mukaan muokattaviksi. (Kirjastot.fi, 2021a.)

Yhteistyömallissa on muotoiltu pohja yhteistyösuunnitelman laatimiseen. Siinä määritellään minimitaso yhteistyömuotojen toteuttamiselle. Minimitasolla yhteistyö tarkoittaisi vähintään kolmen yhteistyömuodon valitsemista vuosittain niin, että yksi niistä olisi suunnattu 0–3-vuotiaille, yksi 4–5-vuotiaille ja yksi esiopetukseen. Minimitasolla varhaiskasvatus- ja esiopetusryhmät vierailevat lisäksi vähintään kerran kirjastossa omatoimisesti siten, että jokainen lapsi vierailee kirjastossa vähintään kerran oman ryhmänsä kanssa. Toiminnot valitaan vuosittain niin, että samalla puntaroidaan niiden

vaikuttavuutta ja huomioidaan myös paikalliset resurssit. Yhteistyömuodot eivät ole sidottuja mallipohjassa mainittuihin esimerkkeihin, vaan myös muita toimintamuotoja voidaan valita, kuitenkin niin, että samat toiminnot toteutetaan koko ikäluokkaan. Resurssien puitteissa voidaan myös toteuttaa ”ylimääräisiä” yhteistyömuotoja. (Kirjastot.fi, 2021a.)

Suunnitelmapohjan yhteydessä todetaan, että sen laatimisessa on huomioitu varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellyt tavoitteet. Suunnitelman läpäisevinä tavoitteina mainitaan myös seuraavat Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tehtävät, jotka tulevat esiin myös Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa ja esiopetuksen opetussuunnitelmassa:

- Lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien vahvistaminen
- Kielellisten identiteettien kehittäminen
- Lastenkirjallisuuden monipuolinen käyttö
- Monilukutaidon edistäminen
- Laaja-alaisen osaamisen kehittäminen

Suunnitelmapohjassa todetaan lisäksi, että suunnitelman tarkoituksena on edistää lukemista ja kirjallisuutta sekä tarjota tietopalvelua, tiedonhankinnan, tiedonkäytön ja monipuolisen lukutaidon ohjausta ja tukea. Nämä mainitaan kirjaston tehtävinä, jotka on määritellyt Suomen kirjastolaissa. (Kirjastot.fi, 2021a.)

Mallipohjassa on määritellyt ikäryhmittäin tavoitteet ja esimerkkitoimet, joiden pohjalta yhteistyötä voidaan ryhtyä rakentamaan. 0–3-vuotiaiden osalta todetaan, että pohja monipuoliselle lukutaidolle rakennetaan varhaislapsuudessa. Kirjaston ja varhaiskasvatuksen yhteisenä tavoitteena onkin herättää lapsissa kiinnostusta lukemiseen ja kirjoihin. Kirjaston tehtävänä on tarjota ikäkaudelle soveltuvaa kirjallisuutta varhaiskasvatuksen

käyttöön. Esimerkkeinä yhteistyön toteutuksesta mainitaan yhteisökortin tarjoaminen varhaiskasvatusryhmän käyttöön, sekä lainattavien aineistopakettien kokoaminen varhaiskasvatusryhmän toivomista aiheista ja teemoista. Lisäksi mainitaan myös kirjaston tarjoama mahdollisuus tilata vieraskielistä aineistoa maksutta Monikielisestä kirjastosta. (Kirjastot.fi, 2021a.)

Kirjaston ja varhaiskasvatuksen yhteistyön tavoitteina 4–5-vuotiaille on mallipohjassa kirjattu lasten monilukutaidon kehittymisen tukeminen. Omatoimisen kirjastovierailun kautta pyrkimyksenä on herättää lapsissa kirjastomyönteistä asennetta. Tavoitteena mainitaan myös kirjaston henkilökunnan jalkautuminen tai osallistuminen etäyhteyksien välityksellä varhaiskasvatuksen järjestämiin tilaisuuksiin tai vaihtoehtoisesti tuottaa tilaisuuksien tarpeisiin materiaaleja. Esimerkkitoteutuksina mainitaan kirjastossa tai etänä järjestettävät satutuokiot, joissa esitellään eri lastenkirjallisuuden lajeja, omatoiminen kirjastokäynti, jonka aikana tutustutaan kirjallisuuteen ja kirjaston tiloihin. Lisäksi mainitaan kirjaston henkilökunnan pitämät asiantuntijaluennot vanhempaintapaamisissa tai varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutuksissa, joiden tarkoituksena on kirjaston palveluiden ja ikäryhmälle sopivan kirjallisuuden ja aineistojen esittely, sekä lukemisen tärkeydestä kertominen. (Kirjastot.fi, 2021a.)

Esiopetuksen osalta todetaan kirjaston olevan ensimmäisiä julkisia palveluita, joita lapset oppivat käyttämään itsenäisesti. Tavoitteina esiopetusvuodelle on ohjattu kirjastokäynti, jonka aikana lapset tutustuvat kirjastotilaan, kirjaston aineistoihin ja palveluihin. Tarkoituksena on myös, että kirjastossa toimiminen tulee lapsille tutuksi, ja he oppivat lainaamaan ja palauttamaan aineistoa. Erikseen mainitaan myös kirjaston esiopetusta tukeva tehtävä niin monilukutaidon kuin tieto- ja viestintäteknologiaan liittyvän osaamisen karttumisessa. Esimerkkitoteutuksina mallipohjaan on kirjattu esiopetuksen osalta toiminnallinen kirjastoseikkailu, jossa tutustutaan kirjallisuuteen, kirjastoon ja sen toimintaan leikinomaisesti. Toisena toteutusmahdollisuutena mallissa on medialukutaidot-työpaja, jonka tarkoituksena on lasten mediataitojen kehittäminen ja erilaisiin mediasisältöihin tutustuminen. (Kirjastot.fi, 2021a.)

3.4 Kangasalan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmiin kirjatut tavoitteet

Tarkasteltaessa varhaiskasvatusyhteistyön kehittämistä kirjaston näkökulmasta on luontevaa tutkia varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteita niiltä osin kuin ne kohtaavat kirjaston päämäärien ja toiminnan kanssa. Keskustelussa Annika Pihlajan kanssa nousi esiin kysymys siitä, miten esimerkiksi kielelliset teemat nousevat esiin varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmissa, ja miten kirjasto voisi näihin liittyviin tarpeisiin vastata. Mitä kirjasto voisi tarjota varhaiskasvatukselle avuksi lukemisen ja kielellisten valmiuksien kehittämiseen? (Pihlaja, 2021c.)

Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa vuodelta 2019 todetaan, että varhaiskasvatuksessa rakennetaan perusteita lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen määritellään suunnitelmassa tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudeksi, ja sen nähdään pitävän sisällään myös kyvyn käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia erilaisissa tilanteissa. Ympäröivän maailman muutokset nähdään syynä laaja-alaisen osaamisen tarpeeseen, ja tiedon- ja taidonalat yhdistävä osaaminen nähdään avainasemassa ihmisenä kasvamisen, opiskelun, työnteon ja yhteiskunnassa toimimisen kannalta. Laaja-alaisen osaamisen osa-alueina mainitaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti seuraavat (Kangasalan kaupunki 2019b, 22–23.):

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen

Kirjaston voidaan nähdä tarjoavan välineitä kaikkiin näihin kohtiin, vaikkakin ilmeisimmin korostuvat ajattelun ja oppimisen taidot, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja

ilmaisu sekä monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen. Kirjasto voidaan nähdä monellakin tavalla myös osallistumista ja vaikuttamista tukevana ympäristönä ja toimijana. Kirjasto kaikille ihmisille avoimena ja ilmaisena palveluiden tarjoajana ja tilana sekä tasa-arvoa ja sanan- ja ilmaisunvapautta perustavanlaatuisesti puolustavana toimijana puolustaa jo kirjastolakiinkin kirjattujen tavoitteiden (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016) pohjalta osallistumista ja vaikuttamista. Varhaiskasvatuksessa tämä voi tarkoittaa sitä, että lapset pääsevät käymään kirjastossa tai kirjastoautossa ja valitsemaan itse kirjoja lainattavaksi päiväkotiin tai esiopetukseen. Itsestä huolehtimisen ja arjen taidot puolestaan tulevat lasten kirjallisuudessa teemoina ja aiheina esiin monissa eri muodoissa, ja osaamistavoitteena myös sitä voidaan tukea myös kirjaston tarjoaminen tarinoiden ja lukemisen keinoin.

Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa erityisesti monilukutaito- ja viestintäteknologinen osaaminen nousee tavoitteena, jonka voi nähdä varsin yhtäläisenä kirjaston tavoitteiden kanssa. Monilukutaito määritellään suunnitelmassa erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoiksi, ja sen perustana nähdään laaja tekstikäsitelmä, joka kattaa niin kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa kuin digitaalisessakin muodossa olevat tekstit. Monilukutaidon nähdään käsittävän erilaisia lukutaitoja, joista suunnitelmassa nimetään kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Suunnitelmassa todetaan myös, että monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Olenaisena osana monilukutaidon kehittämisessä nähdään aikuisen malli, rikas tekstiympäristö, lasten tuottama kulttuuri ja lapsille soveltuvat kulttuuripalvelut. (Kangasalan kaupunki 2019b, 24.)

Lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittyminen eritellään Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa varhaiskasvatuksen tehtäviksi. Päämääränä on vahvistaa lasten kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin, ja kielellisen kehityksen tukeminen nähdään yhteydessä lasten monilukutaidon kehittymiseen, kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja samalla myös laaja-alaiseen osaamiseen. Varhaiskasvatuksen tavoitteena mainitaan lasten kielellisen ilmaisun monipuolistuminen

kielellisen muistin ja sanavaraston laajenemisen myötä. Tämän kehityksen tukeminen mainitaan henkilöstön tietoisena tehtävänä. Lorujen ja laululeikkien käyttö, kiireetön keskustelu, lukeminen ja tarinoiden kerronta nähdään välineinä sanojen ja tekstien merkitysten pohtimiseen ja uusien käsitteiden ja asiayhteyksien omaksumiseen. Henkilöstön tehtävänä mainitaan myös lasten kiinnostuksen herättäminen ja lisääminen suullista ja kirjoitettua kieltä kohtaan, ja samalla asteittain myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Tavoitteiden saavuttamisen välineinä mainitaan lapsien rohkaiseminen kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti, rikkaiden ja vaihtelevien tekstien käyttö varhaiskasvatuksessa, sekä monipuolinen tutustuminen lastenkirjallisuuteen. Lisäksi mainitaan tarinoiden kertominen ja lasten kannustaminen keksimään itse tarinoita. (Kangasalan kaupunki 2019b, 43–45.)

Kangasalan esiopetussuunnitelmassa vuodelta 2019 todetaan, että esiopetusikäisillä lapsilla kielen asema ajattelun, ilmaisun ja vuorovaikutuksen välineenä vahvistuu entisestään. Kieli nähdään välineenä, jonka avulla lapset voivat rakentaa maailmakuvaansa ja jäsentää arkeaan. Esiopetuksen tehtäväksi onkin kirjattu lasten kielellisten taitojen tukeminen siten, että kehityksessä siirrytään kielen merkitysten hahmottamisesta kohti kielen rakenteiden ja muodon yksityiskohtaisempaa tarkastelua. Keskeisenä päämääränä nähdään kiinnostuksen vahvistaminen niin puhuttua kieltä, lukemista kuin kirjoittamistakin kohtaan. Erilaisten viestien tulkitseminen ja tuottaminen suullisesti ja monipuolisia viestinnän välineitä käyttäen nähdään osana monilukutaidon kehittymistä sekä myös tieto- ja viestintäteknologista osaamista, joka liittyy laaja-alaiseen osaamiseen. (Kangasalan kaupunki 2019a, 34–35.)

Erilaisten viestien tulkitseminen ja tuottaminen suullisesti ja viestinnän välineitä käyttäen ovat osa vähitellen kehittyvää monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologista laaja-alaista osaamista. Yksityiskohtaisina tavoitteina esiopetussuunnitelmaan on kirjattu, että lapsille luetaan erilaisia tekstejä ja niistä keskustellaan yhdessä, mikä tuo lapsille esiin lukemisen merkityksen. Lukutaidon kehittymistä pyritään tukemaan kirjoittamisen ja omien tekstien tuottamisen keinoin, sekä innostamalla tunnistamaan ja tuottamaan

kirjaimia, sanoja ja tekstejä lapsia kiinnostavissa konteksteissa. Tavoitteeksi on kirjattu, että opetuksessa käytetään monipuolisesti lastenkirjallisuutta, ja lapsia rohkaistaan omien taitojensa mukaisesti tutkimaan ja lukemaan erilaisia tekstejä, sekä kommunikoidaan lukemastaan ja kuulemastaan eri tavoin. Erikseen on myös mainittu, että esiopetuksessa tarjotaan lapsille mahdollisuus tutustua paikallisiin kirjastopalveluihin ja kangasalaisten lastenkirjailijoiden tuotantoon. Kangasalan kaupunki 2019a, 34–35.)

3.5 Kangasalan varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukion kulttuurikasvatussuunnitelma

Yksi Kangasalan varhaiskasvatusta ohjaavista suunnitelmista on varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukion yhteinen kulttuurikasvatussuunnitelma ”Kulttuuripyräys” vuodelta 2019, joka on osa opetussuunnitelmia. Suunnitelmassa todetaan, että sen sisällöt yhdistyvät luontevasti monialaisten oppimiskokonaisuuksien toteuttamiseen. Taide- ja kulttuuritoimijat nähdään tärkeinä yhteistyökumppaneina, joiden kanssa voidaan kehittää monipuolisia oppimisympäristöjä. Taide ja kulttuuri nähdään osana ihmiseksi kasvamista, ja omakohtaiset kulttuurikokemukset nostetaankin suunnitelman olennaiseksi päämääräksi: säännölliset ja koko ikäluokalle yhtenäiset kokemukset taiteesta ja kulttuurista ovat Kulttuuripyräyksen tavoitteena (Kangasalan kaupunki 2019c, 2–5.)

Kulttuurikasvatussuunnitelman tavoitteena opettajien ja varhaiskasvattajien kannalta on toimia työkaluna kulttuurikasvatuksen toteuttamiseen opetus- ja kasvatustyössä. Suunnitelman sisältöjen todetaan integroituvan koulun ja varhaiskasvatuksen arvoihin, sisältöihin ja tavoitteisiin ja tukevan opetusta. Olennaista on, että sen tavoitteisiin ovat sitoutuneet opetuksen ja varhaiskasvatuksen ohella kulttuuripalvelut. Suunnitelman tarkoituksena on tarjota kouluille ja varhaiskasvatyksiköille tietoa kulttuuri- ja taideinstituutioiden toiminnasta ja tukea verkostoitumista, jonka etuina nähdään ideoiden ja asiantuntijuuden jakaminen. (Kangasalan kaupunki 2019c, 6.)

Kulttuurikasvatussuunnitelman sisältöä on tarkoitus täydentää ja muokata resurssien, tarjonnan ja palautteen perusteella. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa olevien lasten osalta Kulttuuripyräykseen on rakennettu sisällöt kunkin ikäluokan mukaan. Tarkoituksena on tarjota kulttuuritapahtumia, materiaalia ja välineitä, joiden avulla kasvattajat voivat ohjata lapsia tavoitteiden mukaisesti. Kirjaston kanssa tehtävää yhteistyötä ajatellen olennaiseksi suunnitelmassa nousee alle kolmevuotiaiden ikäryhmä, jonka osalta suunnitelmaan on kirjattu ilmeisesti vaihtoehtoisina kokonaisuuksina musiikki, kuvataide ja sanataide. Tavoitteiksi on määritelty lapsen kannustaminen omaehtoiseen ilmaisuun, taiteellisten kokemusten, kuten lorujen, runojen, tanssin ja laulujen tarjoaminen eri tilanteissa, lapsen tutustuminen sanataiteeseen, kirjoihin ja tarinoihin, sekä ympäristön tutkiminen esteettisestä näkökulmasta. Varsinainen kirjastovierailu on kirjattu vasta perusopetuksen ensimmäisen vuosiluokan tavoitteeksi. (Kangasalan kaupunki 2019c, 9–10.) Voidaankin todeta, että kirjaston ja varhaiskasvatuksen yhteistyön kannalta Kulttuuripyräykseen kirjatut tavoitteet jäävät varsin ohuiksi, jos niitä verrataan kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön mallipohjaan, jossa selkeät tavoitteet ja toteutusehdotukset on kirjattu jokaisen ikäryhmän kohdalle. Kangasalan kirjaston varhaiskasvatussyhteistyön kehittämishanketta voidaankin pitää varsin ajankohtaisena ja tärkeänä aloitteena kirjaston suunnalta.

3.6 Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelma

Kangasalan kaupungilla on edellä eriteltyjen suunnitelmien lisäksi yhdessä Tampereen kaupunkiseudun kuntien kanssa laadittu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelma (jatkossa varhaiskasvatuksen TVT-suunnitelma), joka on otettu käyttöön vuonna 2017. Yhteisen suunnitelman pohjalta kunnat ovat tarkentaneet omalta kohdaltaan suunnitelmaa kuntakohtaisesti tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnitelman tavoitteena on tasa-arvoisten mahdollisuuksien takaaminen kaikille

varhaiskasvatusikäisille lapsille aktiivisina toimijoina ja osallistujina kasvamisessa. Tämä todetaan edellyttävän muutoksia varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa. (Kangasalan kaupunki 2018, 2.)

Tieto- ja viestintäteknologian käytön todetaan tulevan esiin eri osa-alueilla varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joka on varhaiskasvatuksen TVT-suunnitelman perustana. Tässä nostetaan esiin ne osa-alueet, jotka kytkeytyvät läheisesti kirjaston toimintaan ja tavoitteisiin. Laaja-alainen osaaminen ja tieto- ja viestintäteknologian käyttö mainitaan suunnitelmassa omana osa-alueenaan, ja olennaisena nähdään tieto- ja viestintäteknologia osana oppimisympäristöä ja pedagogista työtä. Tavoitteena on välineiden tarkoituksenmukainen hyödyntäminen, vuorovaikutuksen, oppimisen ja osallisuuden sekä tiedon välittämisen ja hyödyntämisen tukeminen, ja tekemiseen motivoiminen.

Kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön näkökulmasta olennainen osa-alue on monilukutaito, joka määrittellään suunnitelmassa erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taidoiksi (Kangasalan kaupunki 2018, 2). Tavoitteena on lapsien kannustaminen erilaisten viestien tutkimiseen, käyttämiseen ja tuottamiseen. Monilukutaidon pääpainon todetaan varhaiskasvatuksessa olevan erilaisten sosiaalisten tilanteiden tulkinna ja vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa. Erilaisten kuvien ja tekstien havainnointi ja arviointi yhdessä aikuisen kanssa, sekä sanaston ja yleistiedon kartuttaminen kirjojen ja keskustelun kautta nostetaan tavoitteiksi. Tarkoituksena on myös tutustuminen viestien tuottamiseen, tulkitsemiseen, arvioimiseen ja muokkaamiseen esimerkiksi leikin, taiteen ja TVT-laitteiden avulla. (2018, 3.)

Mediakasvatus voidaan nähdä kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön kannalta olennaisena osa-alueena TVT-suunnitelmassa. Mediakasvatuksen tavoitteena nähdään suunnitelmassa lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi, osallisuus ja valmiudet aktiiviseen toimijuuteen mediakulttuurissa. Tarkoituksena on eri medioiden tekeminen tutuksi lapsille ja sisällön tuottaminen leikinomaisesti. Mediakasvatuksessa tunnistetaan eri näkökulmia siten, että huomioiduiksi tulevat median sisällöt ja oma tuottaminen, tietotekniikan

hyödyntäminen kasvatustyössä, median taustojen ja rakenteiden, sekä sisältöjen ja vaikuttavuuden pohtiminen, lasten suojeleminen median haitallisilta vaikutuksilta, sekä tieto- ja viestintäteknologian turvallisen ja eettisen käytön opettelu yhdessä lasten kanssa. (Kangasalan kaupunki 2018, 4.)

Yhteisiä päämääriä ja tavoitteita voi nähdä selkeästi TVT-suunnitelman ja kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön mallipohjan välillä. Tavoitteet ovat jo perustaltaan samankaltaiset siinäkin mielessä, että molemmat pohjautuvat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin vuodelta 2016. Kirjastolla on monenlaisia valmiuksia vastata suunnitelmassa esitettyihin tavoitteisiin, ja varhaiskasvatusyhteistyön syventämisellä voisi olla tälläkin osa-alueella paljon annettavaa. Mallipohjaan on kirjattu tavoitteena erityisesti esiopetukselle, että kirjasto tukee esiopetusta monilukutaidon ja tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen kehittämisessä. Kuten edellä on jo todettu, esimerkkitoteutuksina esiopetusikäisille mainitaan toiminnallinen kirjastoseikkailu, jonka tarkoituksena on tutustua kirjastoon ja kirjallisuuteen leikinomaisesti, sekä medialukutaidot-työpaja, jonka tavoitteena on lasten medialukutaitojen kehittäminen ja mediasisältöihin tutustuminen.

4 TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUSAI- NEISTO

Tutkimuksen tarkoituksena on vastata seuraaviin kysymyksiin: mitä kirjastopalveluita Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajat työssään hyödyntävät, ja millaisia palveluita he toivovat kirjastolta jatkossa. Tässä luvussa esittelen tutkimuksen lähtökohdat ja avaatan kyselyn rakentamiseen liittyviä seikkoja sekä aineiston keräämiseen liittyvää prosessia kokonaisuutena. Näin pyrin tekemään läpinäkyviksi tekemiäni valintoja ja samalla myös tarkastelemaan tutkimuksen validiutta. Validiuden eli pätevyyden tarkastelu on sidoksissa käsitteiden, perusjoukon ja muuttujien tarkkaan määrittelyyn, sekä aineiston keräämiseen suunnitteluun ja toteuttamiseen huolellisesti. Samalla on olennaista varmistaa, että kyselyn kysymykset kattavat tutkimusongelman kokonaisuudessaan. (Vilka 2021, 193.)

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja kysely tutkimusmenetelmänä

Tutkimus on kvantitatiivinen kartoittava tutkimus, joka pyrkii selvittämään kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön kannalta tarpeellisia kehityssuuntia ja toimintamuotoja. Tutkimusaineisto on kerätty kyselyllä, eli kyseessä on survey-tutkimus. Survey-tutkimusta hyödynnetään yleisesti silloin, kun halutaan selvittää vastaajien tietoja, asenteita, arvoja ja ideologioita. Sen avulla on mahdollista selvittää vastaajien mielipiteitä ja käsityksiä tutkittavasta asiasta (Uusitalo 2001, 92). Nimityksenä survey-tutkimus viittaa siihen, että kysely on standardoitu, ja siinä kaikille vastaajille esitetään samat kysymykset täsmälleen samassa muodossa. Kyselylomakkeen etuna pidetään sitä, että vastaajat jäävät tuntemattomiksi, kun taas tyypillinen haittapuoli on riski vastausprosentin jäämisestä pieneksi. (Vilka 2021, 94.) Käsitysten, mielipiteiden, asenteiden ja arvojen tutkimiseen surveyn

avulla liittyy myös ongelmia. Tuloksia ei voida erottaa tutkimusinstrumentista eli kysymystavasta: tulokset on tulkittava kysymyksenasettelua vasten. Lisäksi survey-tutkimuksen avulla voi olla haastavaa päästä vastaajien ”julkisivun” taakse, ja on huomioitava, että vastaukset saattavat heijastaa vastaajien roolikäyttäytymistä yksityisen kokemusmaailman sijaan. Ei ole myöskään varmuutta siitä, onko vastaajille kiteytynyttä käsitystä kysyttävistä asioista, jolloin vastausten tulkinta voi olla vaikeaa. (Uusitalo 2001, 93.) Tässä tutkimuksessa kysely on suunnattu Kangasalan kaupungin varhaiskasvattajille, ja kysymykset kytkeytyvät tiiviisti heidän työhönsä, jonka asiantuntijoita he ovat. Kysely valikoitui aineistonkeruumenetelmäksi myös siksi, että sen avulla on mahdollista tavoittaa suuri joukko vastaajia ja kysyä useita asioita (Hirsjärvi et al. 1997, 195). Lisäksi vastaajilla on mahdollisuus valita itselleen sopiva ajankohta vastaamiseen, jolloin he voivat pohtia vastauksiaan rauhassa ja myös halutessaan tarkistaa niitä. Kyselytutkimuksessa tutkija ei myöskään vaikuta olemuksellaan ja läsnäolollaan vastauksiin, kuten haastattelussa voi käydä. Kysymysten esittäminen kyselyssä täsmälleen samanlaisina kaikille vastaajille lisää osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. (Valli 2001, 101.)

Tutkimus on lähtökohdiltaan aineistolähtöinen, ja lähtee kirjaston tarpeista selvittää varhaiskasvatuksen toiveita kirjaston palveluille. Näin ollen aineistolähtöisyys suuntaa vahvasti tutkimusta, vaikka kyseessä onkin kvantitatiivinen tutkimus, jossa teorian merkitys korostuu. Tutkimusta määrittää sen luonne alustavana kartoitustyönä, ja kyselyaineisto onkin tutkimuksen keskiössä. Samalla tutkimuksessa saavat paljon tilaa varhaiskasvatustyöyhteistyön mallipohja sekä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmat, koska kysely on rakennettu vahvasti niiden pohjalta.

Kvantitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on löytää säännönmukaisuuksia aineistosta, esittää ne teorioina, jotka pääsevät arkipäivän ajattelun ja kokemuksen yläpuolelle. Kvantitatiivinen tutkimus nähdään tyypillisesti työkaluna, jonka avulla voidaan rakentaa, selittää tai täsmentää aiempia teorioita ja käsitteitä. Kvantitatiivista tutkimusprosessia myös määrittää se, miten tutkimuksessa edetään teoriasta käytäntöön, esimerkiksi kyselyyn, minkä jälkeen palataan takaisin teoriaan tulosten analyysissä ja tulkinnassa. (Vilkkä 2007,

25–26). Tämän tutkimuksen taustalla on lukemiseen liittyvä tutkimus, jonka avulla on mahdollista hahmottaa kirjastojen lukemisen edistämiseen liittyvää työtä ja työtapoja sekä myös tarkastella varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen päämääriä ja toisaalta toiveita kirjastopalveluille.

Teoreettiset käsitteet ovat kvantitatiivisessa tutkimuksessa keskeisessä asemassa. Teoreettiset käsitteet ovat arkikielen konkreettisia käsitteitä laaja-alaisempia, eivätkä ne ole paikka- tai aikasidonnaisia. Teoreettisten käsitteiden avulla on mahdollista löytää säännönmukaisuuksia eri asioiden ja ilmiöiden välillä. (Vilka 2007, 26.) Kvantitatiivisessa tutkimuksessa oleellista onkin operationalisointi, eli teoreettisten ja käsitteellisten asioiden muuttaminen sellaiseen muotoon, että ne ovat tutkittavien arkiymmärryksellä käsiteltävissä. Pyrkimyksenä on saavuttaa vastaavuus teoreettisten ja konkreettisten käsitteiden välillä, jolloin tutkijan ja tutkittavien on mahdollista ymmärtää samalla tavalla tutkimuslomakkeen kysymykset (2007, 14 ja 26). Tässä tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat omaehtoinen lukeminen, lukukokemus ja lukemisen kulttuuri, jotka ovat avainasemassa lukemisen edistämiseen tähtäävässä työssä. Kyselyssä ne eivät ilmene sellaisenaan, vaan kysely koostuu konkreettisista toiminta- ja yhteistyömuodoista, ja siinä näkyvät kirjaston ja varhaiskasvatuksen yhteiset tavoitteet. Tuon teoreettiset käsitteet konkreettisten toimintamuotojen rinnalle tutkimuksen pohdintaosuudessa kuudennessa luvussa.

Tutkimuksen perusjoukko koostuu Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajista. Perusjoukolla tarkoitetaan määrällisessä tutkimuksessa sitä joukkoa, joka on määritelty tutkimuskohteeksi, ja siihen kuuluvat kaikki ne havaintoyksiköt, joista tutkimuksessa halutaan tietoa (Vilka 2021, 225). Havaintoyksiköllä puolestaan tarkoitetaan tutkittavaa kohdetta, esimerkiksi ihmistä (2021, 98). Tutkimus on toteutettu kokonaistutkimuksena, eli koko perusjoukko on otettu mukaan tutkimukseen (Vilka 2021, 98).

4.2 Tutkimusaineisto

Vuonna 2017 Kangasalla kartoitettiin varhaiskasvatuksen toiveita kirjaston palveluista Lukemaan leikiten -hankkeen yhteydessä, mutta tällöin ei selvitetty toiveita laajemmin, vaan ajatuksia esittivät yksittäiset henkilöt. Tässä tutkimuksessa päädyttiin kyselyn lähettämiseen kaikille Kangasalan kaupungin päiväkotitoiminnassa ja esiopetuksessa työskenteleville opettajille. Esiopetus nähtiin tässä olennaisena osana varhaiskasvatusta, koska nelituntinen esiopetuspäivä kytkeytyy useimmiten saumattomasti päiväkodin arkeen lapsien jatkaessa päivänsä päivähoidossa. Myös edellä esitelty valtakunnallinen mallipohja huomioi yhteistyön niin kirjaston, varhaiskasvatuksen kuin esiopetuksenkin osalta. Sen sijaan perhepäivähoitajat päätettiin rajata tutkimuksen ulkopuolelle, koska perhepäivähoidossa toiminta on luonteeltaan omanlaistaan ja yhteydenpito kirjastoon eroaa päiväkotien ja esikoulujen kokonaisuudesta. Myös yksityiset päiväkodit on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle osin samasta syystä. Kaupungin oma varhaiskasvatus ja esiopetus on tiivis kokonaisuus, jonka palveluita muut palveluntarjoajat täydentävät omalta osaltaan. Tässä tutkimuksessa keskitytään selvittämään kaupungin omien varhaiskasvatus – ja esiopetusyksiköiden opettajien ajatuksia, ja päätöstä tukee yksiköiden näkeminen yhtenäisenä kokonaisuutenaan, jonka toimintatavat suhteessa kirjaston toimintaan ja palveluihin ovat todennäköisesti yhdensuuntaisia.

Kysely toteutettiin joulukuun 2021 ja tammikuun 2022 välillä verkkokyselynä Microsoft Forms-lomakkeella, jonka varhaiskasvatuksen aluejohtaja välitti kaikille Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajille sähköpostitse. Kyselyyn vastattiin anonymisti, eikä siinä kerätty vastaajista taustatietoja esimerkiksi iästä tai sukupuolesta, koska ne eivät ole olennaisia tutkimuksen kannalta. Ainoana taustatietona kysyttiin, työskenteleekö vastaaja päiväkotitoiminnassa vai esiopetuksessa, koska kirjaston näkökulmasta esiopetuksen mahdolliset eriävät toiveet kirjastopalveluille olisivat voineet olla mielenkiintoisia. Vastaajien pienehkön määrän vuoksi tutkimuksessa ei kuitenkaan hyödynnetä tätä dataa. Tällä turvataan se, että kyselyyn vastaaminen pysyy anonymina.

Kyselyyn vastasi yhteensä 26 varhaiskasvatuksen opettajaa, joista 25 antoi luvan käyttää vastauksia anonyymisti tutkimustarkoituksiin. Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen aluejohtajalta saamani tiedon mukaan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajia on Kangasalla tällä hetkellä 147. Tutkimuksessa huomioituja (tutkimusluvan antaneita) vastaajia on siis 17% perusjoukkoon kuuluvista, ja toteutunut otos jäi siis suhteellisen alhaiseksi. Toteutunut otos tarkoittaa kyselyyn vastanneiden määrää, ja sitä arvioidaan aina suhteessa perusjoukkoon. Arvioinnissa tulee pohtia vastaajien riittävyttä suhteessa tutkimusongelmaan sekä sitä, onko lomakkeisiin vastattu asianmukaisesti. (Vilka 2021, 100–101.) Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan kato eli kyselyyn vastaamattomuus on posti- ja verkkokyselyiden suurin ongelma. Kadon suuruus on sidoksissa vastaajajoukkoon ja tutkimuksen aihepiiriin: valikoimattomalle joukolle suunnatun kyselyn vastausprosentti on parhaimmillaankin 30–40%, kun taas erityisryhmän kohdalla vastausprosentti voi olla korkeampi erityisesti, jos kyselyn aihe koetaan tärkeäksi. (Hirsjärvi et al. 1997, 195–196).

Kyselyyn vastanneiden määrään on varmastikin vaikuttanut sekä koronapandemian aiheuttamat sairauspoissaolot ja niihin liittyvät kiireet työtehtävissä, sekä muut haasteet, joita erikoistilanne työhön on aiheuttanut. Lisäksi kyselyn ajankohta ei ollut kaikkein otollisin; joulun lähestyminen on varmasti aiheuttanut omat hankaluutensa varhaiskasvatuksen työntekijöiden tavoittamiseen sähköpostitse lähetetyllä kyselylinkillä. Päätökseen kyselyn toteuttamisen ajankohdasta vaikutti kuitenkin erityisesti tutkimuksen aikataulu ja eteneminen, koska joulun ja vuodenvaihteen loma-aika olisi viivästyttänyt työtä liiaksi. Myös loma-ajan päätyttyä olisi opettajien tavoittamisessa saattanut olla haasteita, joten päädyin kyselyn toteuttamiseen mahdollisimman nopealla aikataululla. Kyselystä lähetettiin varhaiskasvatuksen opettajille pyynnöstäni yksi muistutus varhaiskasvatuksen aluejohtajan toimesta, kun vastauksia oli kertynyt 17. Lisävastauksien kerryttyä ja vastaamisen selvästi pysähdyttyä tein päätöksen siitä, että vastaajien määrä on riittävä, eikä uusien kehotusten lähettämiseen varhaiskasvatuksen työntekijöille joulun alla nähdäkseni ollut perusteita.

Kuten kolmannessa luvussa todettiin, kysely on laadittu kirjaston lasten- ja nuorten kirjastotyöstä vastaavan kirjastonhoitajan esittämien näkökulmien, varhaiskasvatusyhteistyön mallipohjan ja Kangasalan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmien pohjalta Näiden lisäksi kyselyyn on koottu ideoita erilaisista toimintamuodoista Kirjastot.fi-sivustolle kootusta Vinkkivakasta (Kirjastot.fi, 2021b). Pyrin saamaan kyselyyn monipuolisen kirjaston erilaisia esimerkkejä toimintamuodoista ja palveluista, mutta samalla pyrin pitämään vaihtoehtojen listan kohtuullisena. Mukana on jo tarjolla olevia palveluita, kuten yhteiskortin tarjoaminen varhaiskasvatusryhmän käyttöön sekä uudenlaisia palveluita, joita Kangasalla ei ole aiemmin kokeiltu.

Kysely jakautuu teemoiltaan kahteen osaan siinä mielessä, että alkupuolen monivalintakysymyksissä 3–7 selvitetään, mitä kirjaston palveluita varhaiskasvatuksen opettajat ovat käyttäneet ja mitkä palvelut he ovat kokeneet hyödyllisinä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteiden kannalta. Tätä osaa täydentää myös kysymys kirjastopalveluiden käytössä mahdollisesti koetuista esteistä. Kysymyksissä 8–10 puolestaan pyritään selvittämään, millaisia palveluita varhaiskasvatuksen opettajat toivoisivat kirjaston tarjoavan jatkossa, ja mitä toiveita heillä on kirjastolle. Näistä kolmesta kysymyksestä yksi on monivalintakysymys, ja kaksi viimeistä on avoimia kysymyksiä, joihin vastaaminen oli vapaaehtoista.

Kaikki monivalintakysymykset olivat pakollisia, ja niissä oli mahdollista valita useita eri vaihtoehtoja. Valmiiden vaihtoehtojen lisäksi lähes kaikissa kysymyksissä oli mahdollista valita lisäksi muu-vaihtoehto, jossa saattoi kirjata vastauksen valmiiden vaihtoehtojen ulkopuolelta. Ne ovat siis sekamuotoisia kysymyksiä, joissa on mukana vaihtoehto ”Muu, mikä”. Avoimen vaihtoehdon lisäämistä pidetään hyvänä silloin, kun kaikkien vastausvaihtoehtojen keksimistä kyselyn laatimisvaiheessa pidetään epävarmana (Heikkilä 2017, 50).

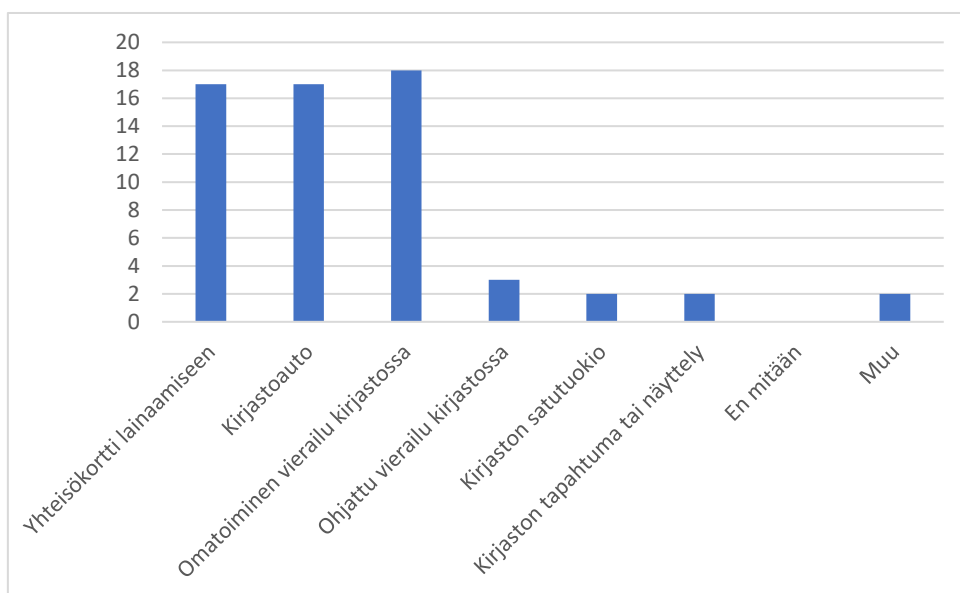
Kahdeksannessa kysymyksessä oli mahdollista valita 5 vaihtoehtoa. Teknisen toteutuksen vuoksi oli kehotuksesta huolimatta mahdollista valita myös vähemmän tai enemmän

kuin viisi vastausvaihtoehtoa, mutta tähän palataan myöhemmin tutkimustulosten yhteydessä. Tarkoituksena tässä oli, että vastaajille ei tulisi ”pakkoa” valita vain jo käytössä olevia palveluita, jolloin toiveet uusista palveluista eivät välttämättä tulisi esiin. Viisi vastausvaihtoehtoa tarjosi siis esimerkiksi kolmea enemmän tilaa molemmille; niin jo käytössä olevien palveluiden esiin nostamiseen sekä uusien palveluideoiden arvottamiseen. Toisaalta valintojen rajaamisella viiteen pyrittiin myös estämään se, että vastaajat valitsivat paljon vaihtoehtoja, jolloin käytännön jatkotyö kirjaston kannalta kävisi hankalaksi, koska se tulisi aloittaa vaihtoehtojen kaventamisesta. Tämä ajatus oli lähtökohtana kyselyä muotoillessa, ja se tuli myös esiin kirjaston puolelta saadessani Kangasalan kirjaston lasten ja nuorten kirjastonhoitajalta Annika Pihlajalta palautetta kyselyrungosta.

Kyselyä testattiin ennen lähettämistä pro gradu -seminaarin osallistujilla. Näin pyrin varmistamaan kysymysten sopivuuden, ymmärrettävyyden, lomakkeen toimivuuden sekä vastaamiseen kuluvan ajan kohtuullisuuden. Näiden arvioimista testaamisen kautta pidetään tärkeinä (esim. Vilkkä 2007, 78). Kyselyn sulkemisen jälkeen poistin aineistosta edellä mainitut tiedot vastaajien työalasta, sekä ne vastaukset, joiden käyttöön ei ollut annettu lupaa. Lopuksi siirsin kyselyaineiston Excelliin ja tein siitä havaintomatriisin. Tulokset esitetään tutkimuksessa pylväsdiagrammeina.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Kyselyyn vastasi 26 varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajaa. Vastaajista yksi ei antanut lupaa vastaustensa käyttöön tutkimuksessa, joten nämä vastaukset on poistettu tutkimusaineistosta. Yhteensä 25 kyselyvastausta muodostaa siis tutkimusaineiston.

Kuvio 1 Varhaiskasvattajien eniten käyttämät palvelut erottuvat selvästi joukosta.

Selvästi eniten kirjaston palveluista vastaajat olivat hyödyntäneet työssään yhteisökorttia lainaamiseen (17), kirjastoautoa (17) sekä omatoimista vierailua kirjastossa (18). Kuviossa 1 näkyy, että ohjattua vierailua kirjastossa on hyödyntänyt työssään 3 vastaajaa, ja kirjaston satutuokiota kaksi vastaajaa, ja samoin kirjaston tapahtumaa tai näyttelyä on hyödyntänyt kaksi vastaajaa. Kaksi vastaajaa on valinnut vaihtoehdon ”muu”, jossa oli mahdollista kertoa listan ulkopuolisista kirjaston palveluista, joita on käyttänyt.

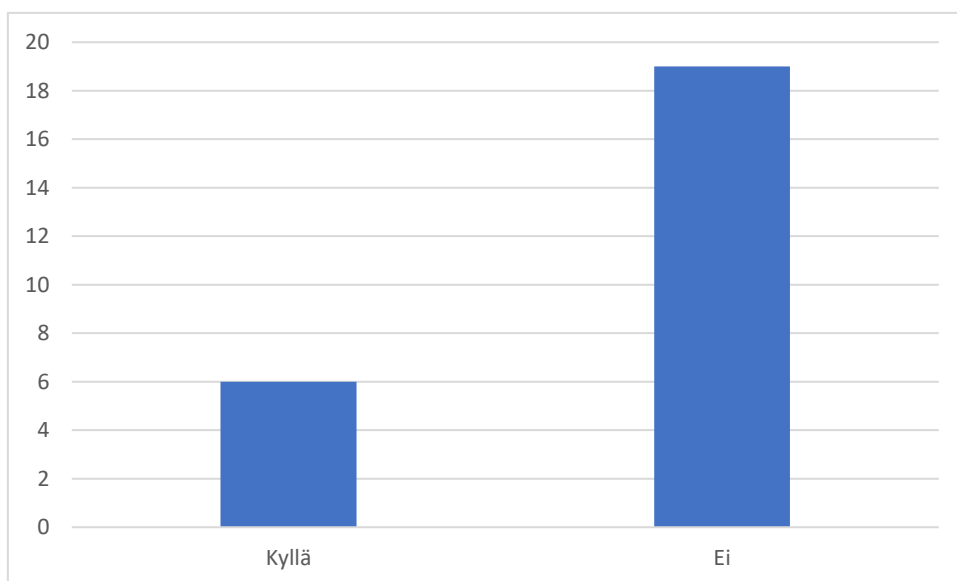
Toisessa vastauksessa mainitaan materiaalin lainaaminen ryhmän toimintaa varten suunnitteluajalla. Tämä herättää kysymyksen siitä, olisiko kyselyssä ollut tarpeellista eritellä omaksi vaihtoehdokseen kirjastokäynti ja mahdollisesti aineiston lainaaminen osana opetuksen suunnittelua. Nyt nämä käynnit ovat mahdollisesti osana vastauksia, jotka koskevat yhteisökortin käyttöä sekä omatoimista kirjastovierailua. Toisaalta voidaan ajatella, ettei kirjaston palveluiden kehittämisen näkökulmasta tiedolla suunnitteluajan vierailuista ole erillistä merkitystä, koska kirjastossa on joka tapauksessa paikalla (omatoimiaikaa lukuun ottamatta) henkilökuntaa, joka voi auttaa tarvittaessa esimerkiksi sopivan aineiston löytämisessä. Samassa vastauksessa todetaan lisäksi, että vierailut ja satutuokiot on toteutettu ennen koronapandemian aikaa. On luultavaa, että tämä huomio koskee pitkälti muitakin vastaajia, koska kirjastojen toimintaa ja kävijämääriä on pandemia-aikana rajoitettu.

Mielenkiintoisena asiana nousee toisessa vastauksessa esiin teeman mukainen aineiston varaus sähköpostilla. Tämä on palvelu, joka ei tullut esiin kyselyrunkoa valmisteltaessa. Toisaalta kirjastoissa varmasti mielellään (henkilöstöresurssit huomioiden) vastataan pyyntöihin aineiston keräämisestä varhaiskasvatusryhmille, vaikka palvelusta ei laajemmin olisi tiedotettu. Kirjaston pohdittavaksi jää, kuinka laajasti varhaiskasvatuksen opettajat tiedostavat tämän mahdollisuuden, ja halutaanko kirjastossa tiedottaa tästä mahdollisuudesta varhaiskasvatuksen ammattilaisia laajemmin. Tämä liittyy tietenkin kysymykseen kirjaston henkilökunnan työajallisista resursseista. Kysely antaa selviä viitteitä siitä, että juuri tämänkaltaiselle palvelulle koetaan varhaiskasvatuksessa tarvetta. Tämä tulee esiin kahdeksannen kysymyksen yhteydessä, jossa 20 vastaajaa on valinnut toiveekseen ”Kirjasto kokoaa lainattavia kirjakasseja tai aineistopaketteja varhaiskasvatusryhmän / esiopetusryhmän toivomista aiheista ja teemoista (kuljetus tarvittaessa kirjastoauton välityksellä)”. Tähän palataan tarkemmin jäljempänä.

Kahdeksan vastaajaa mainitsee jonkin kirjastopalvelun käytön, mutta ei vastaa käyttäneensä yhteisökorttia. Tämän suhteen on ehkä aiheellista kysyä, onko yhteisökortti käsitteenä vieras osalle vastaajista, koska vastauksissa on jonkin verran nähtävissä

kirjastonkäyttöä ilman yhteisökorttia. Toisaalta voi olla mielenkiintoista kysyä, eikö yhteisökortti ole palveluna kaikille tuttu. Kirjaston voikin olla hyvä pohtia, onko yhteisökortista tiedottamista hyvä tehostaa. Toisaalta yhteisökortin jätti valitsematta vain pienen määrä vastaajia, ja kirjastolla voi olla selvät käytännöt yhteisökortista tiedottamisen suhteen ja käytännön tuntuma yhteisökortin käytöstä varhaiskasvatuksessa.

Neljännessä kysymyksessä tiedusteltiin, ovatko PIKI-verkkokirjaston (<https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/varhaiskasvattajille>) varhaiskasvattajille suunnatut palvelut vastaajalle tuttuja. Kysymyksen yhteydessä oli linkki verkkokirjaston sivulle. Kyselyn muotoilun jälkeen PIKI-verkkokirjasto uusiutunut finna-pohjaiseksi verkkokirjastoksi (<https://piki.finna.fi>), joskin vanha verkkokirjasto toimi sen taustalla vielä keväällä 2022. Kyselyn yhteydessä kuitenkin viitattiin nimenomaan vanhan verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnattuihin sisältöihin.

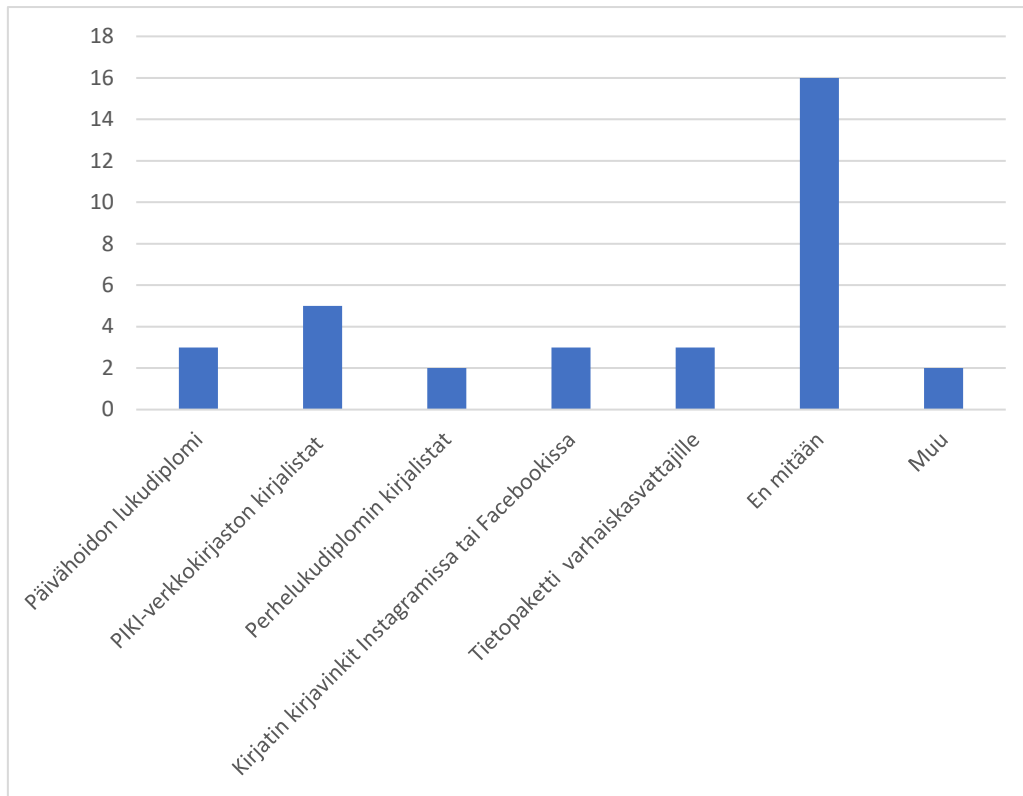

Kuvio 2 PIKI-verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnatut palvelut ovat vastaajien enemmistölle vieraita.

Kuviossa 2 näkyy vastausten jakautuminen. 19 opettajaa vastasi, että Piki-verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnatut palvelut eivät olleet hänelle tuttuja. Kolme näin vastanneista kuitenkin vastasi hyödyntäneensä joitakin edellä mainittuja palveluita kysyttäessä, mitä Piki-verkkokirjaston palveluita on hyödyntänyt (5. kysymys). Tämä herättää ajatuksen siitä, että PIKI-verkkokirjaston palvelut eivät siis välttämättä ole täysin vieraita, mutta kysymyksenasettelu kohdassa neljä olisi kenties voinut olla tarkempi. Toisaalta kysymyksen yhteydessä on linkki Piki-verkkokirjaston sivuille, jonka kautta on ollut mahdollista tarkastaa, mistä varhaiskasvattajille suunnatuista palveluista on kyse.

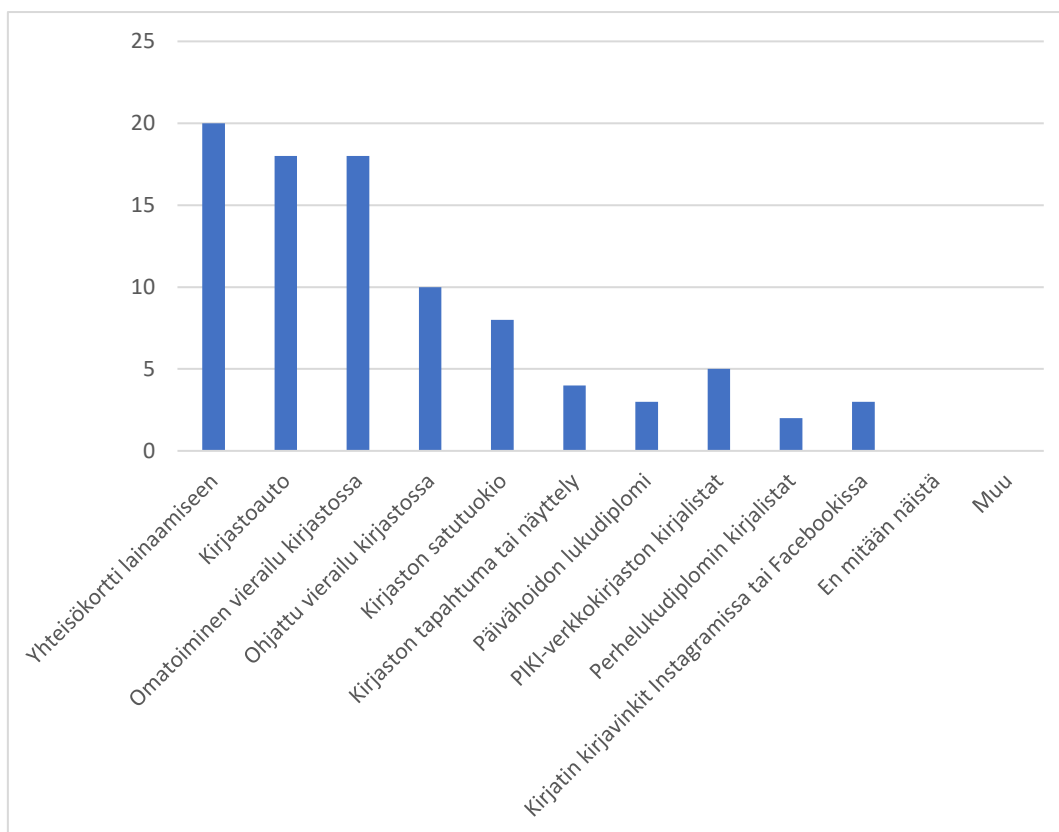
Viidennessä kysymyksessä tiedusteltiin, mitä PIKI-verkkokirjaston sivuilta löytyviä palveluita vastaaja on hyödyntänyt työssään. Kohdassa oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja. 16 varhaiskasvatuksen opettajaa vastasi kohdassa viisi, ettei ollut hyödyntänyt mitään kyseisiä palveluita työssään. Tämä vahvistaa osaltaan ajatusta siitä, että verkkokirjaston palvelut ovat jääneet vastaajille osittain vieraisiksi. Kuviossa 3 näkyy, että verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnattuja palveluita on käytetty vain vähän: kukin vaihtoehto on saanut 2–5 vastausta. On kuitenkin huomioitava, että vastaukset jakaantuvat yhteensä yhdeksälle vastaajalle, ja selkeä enemmistö ei ole käyttänyt palveluita lainkaan. Kaksi vastaajaa on valinnut muu- kohdan, jossa on voinut ilmoittaa jonkin palvelun annettujen vaihtoehtojen ulkopuolelta. Molemmat ovat tässä kohdassa kirjanneet hyödyntäneensä työssään e- ja äänikirjoja⁵. Tämä on mielenkiintoinen täydentävä huomio palvelusta, jonka käyttöä kirjasto voisi mahdollisesti tuoda enemmän esiin varhaiskasvattajille.

⁵ Vastaajat tarkoittanevat äänikirjoilla nimenomaan e-äänikirjoja. Terminologia äänikirjojen osalta on käyttäjille usein sekava, ja äänikirjat on erilaisten sähköisten palveluiden myötä alettu mieltää usein nimenomaan sähköisinä. Kirjastoissa on kuitenkin tarjolla äänikirjoja edelleen myös cd-formaatissa ja jonkin verran jopa c-kaseteilla.

Kuvio 3 Varhaiskasvattajien hyödyntämät palvelut, jotka esitellään PIKI-verkkokirjastossa.

Kohdassa kuusi tiedusteltiin, mitkä kirjaston tarjoamat palvelut vastaaja on kokenut hyödyllisiksi niiden tavoitteiden edistämiseksi, joita Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa ja esiopetuksen opetussuunnitelmassa on asetettu. Tavoitteiksi on varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmista tässä yhteydessä nostettu lasten kielellisten valmiuksien ja vuorovaikutustaitojen kehittymisen vahvistaminen, kiinnostuksen lisääminen kieliin, teksteihin ja kulttuureihin sekä lasten ajattelun ja oppimisen taitojen tukeminen. Kohdassa oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja.

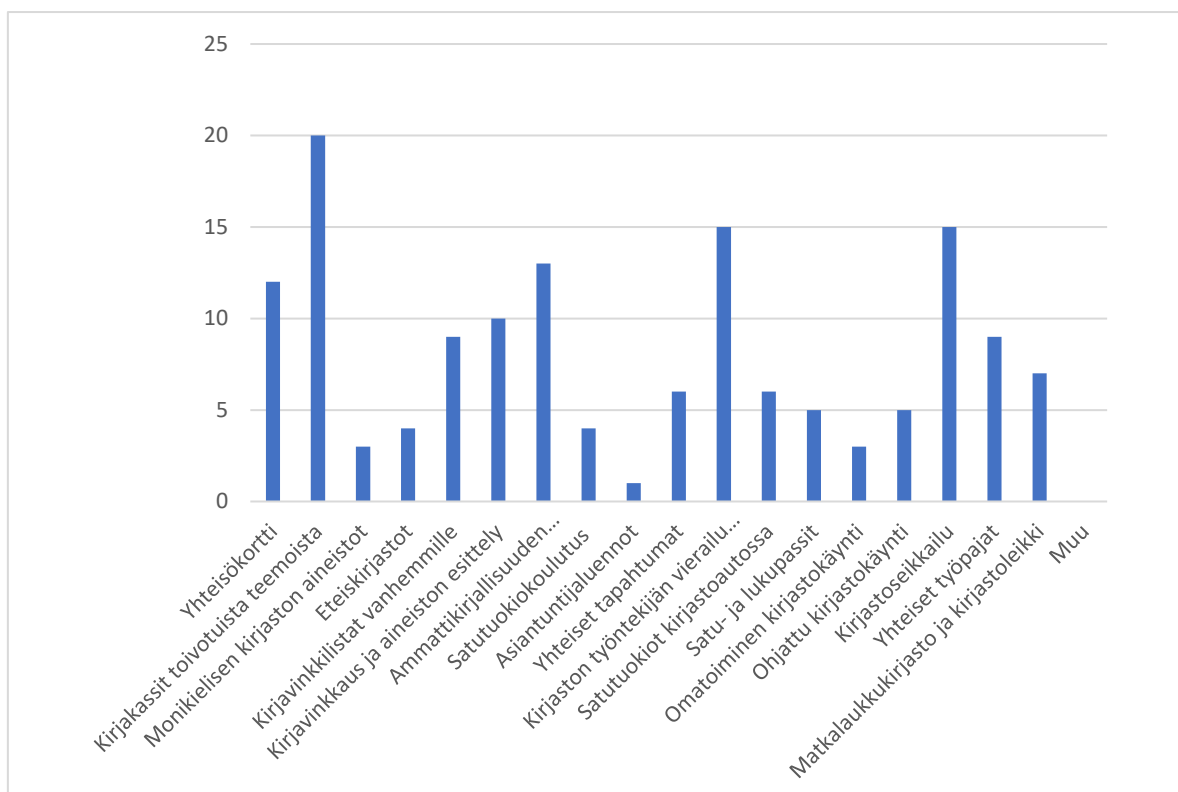
Kuvio 4 Kangasalan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmissa mainittujen tavoitteiden edistämisessä hyödyllisimmiksi koetut erottuvat selvästi.

Kangasalan varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmissa mainittujen tavoitteiden edistämässä enemmistö vastaajista koki hyödyllisiksi yhteisökortin lainaamiseen (20), kirjastoauton (18), omatoimisen kirjastovierailun (18) sekä kirjastonhoitajan ohjaaman vierailun kirjastossa (10). Aiemmistä kysymyksistä saatujen vastausten perusteella eniten käytetyt palvelut koettiin siis myös hyödyllisimpinä tavoitteiden edistämisen kannalta. Tämä on luontevaa, koska näistä palveluista ja niiden hyödyntämisestä vastaajilla on eniten kokemusta, ja kokemuksen pohjalta ne kytkeytyvät heidän työhönsä ja sen taustalla vaikuttaviin ajatusmalleihin. Tuloksia onkin hedelmällisintä tarkastella yhdessä kahdeksannen kysymyksen vastausten kanssa, koska niissä nousee esiin myös muita

kuin jo käytössä olevia palveluita. Tähän palataan jäljempänä kahdeksannen kysymyksen yhteydessä.

Kirjaston satutuokio nousee myös hieman muita vaihtoehtoja enemmän esiin (8). Muiden, 3–5 ääntä saaneiden vastausvaihtoehtojen voi nähdä edustavan samoja päämääriä ja tarpeita varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa: päivähoidon lukudiplomi, Piki-verkkokirjaston kirjalistat, Kirjatin perhelukudiplomin kirjalistat sekä Kirjatin kirjavinkit Instagramissa ja Facebookissa ovat kaikki lasten lukemiseen ja kirjojen maailmaan innostamaan pyrkiviä välineitä, joiden yhdistävänä tekijänä on sopivan luettavan löytäminen. Voidaankin siis ajatella, että näillä välineillä on ainakin osittain yhteinen päämäärä, ja niiden saamia ääniä on tietyin varauksin mahdollista tarkastella kokonaisuutena (13). Kirjaston tapahtuma tai näyttely sai 4 ääntä, mutta sitä on haastavaa tarkastella suhteessa edellä mainittujen välineiden päämääriin ja tehdä päätelmiä mahdollista yhtäläisyyksistä niiden välillä määrittelemättä tapahtuman tai näyttelyn luonnetta.

Kohdassa kahdeksan kysyttiin, mitä annetuista vaihtoehtoista vastaaja toivoisi Kangasalan kirjaston tarjoavan varhaiskasvatukselle jatkossa. Kohdassa oli mahdollista valita viisi vaihtoehtoa. Kysymyksen yhteydessä kerrottiin kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön avuksi on valmistuneesta valtakunnallisesta yhteistyömallista ja Vinkkivakasta, joiden pohjalta vastausvaihtoehdot on koottu. Kysymyksen ohessa oli linkki yhteistyömalliin, jotta vastaajat voisivat halutessasi tutustua siihen. Kysymyksen muotoilussa ja viiden vastausvaihtoehdon määrittelyssä pyrin ennakoimaan sen, että vastaajat eivät ajautuisi valitsemaan vain olemassa olevia palveluita, vaan vastauksista saataisiin tietoa myös uudenlaisista toiveista.

Kuvio 5 Varhaiskasvatuksen opettajien toiveet Kangasalan kirjaston tarjoamista palveluista jatkossa.

Eniten vastaajat toivoivat lainattavia kirjakasseja tai aineistopaketteja. Tämän vaihtoehdon valitsi 20 vastaajaa (kirjasto kokoa lainattavia kirjakasseja tai aineistopaketteja varhaiskasvatusryhmän / esiopetusryhmän toivomista aiheista ja teemoista, kuljetus tarvittaessa kirjastoauton välityksellä). Tämän lisäksi eniten toivottiin kirjaston työntekijän vierailua varhaiskasvatuksessa (15), toiminnallista kirjastoseikkailua (15) ja ammattikirjallisuuden kirjavinkkilistoja (13).

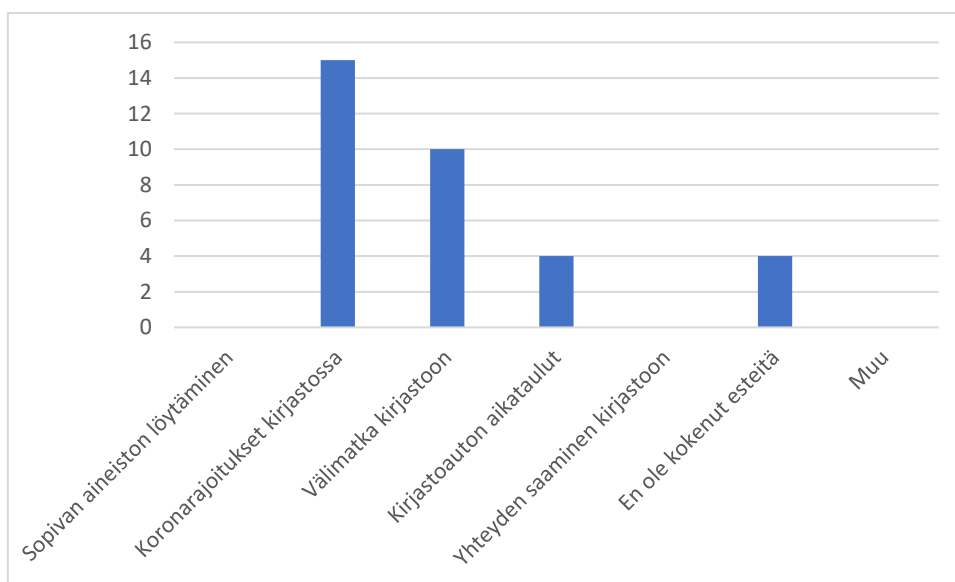
Jonkin verran vastauksissa näkyy tässäkin jo olemassa olevien palveluiden painottuminen. Yhteisökortin valitsi 12 vastaajaa ja lisäksi 20 valitsi lainattavat kirjakassit / aineistopaketit toivotuista kirjoista tai aiheista. Kirjakassit ovat ilmeisesti olleet ainakin jossain määrin mahdollisia, koska avoimessa kysymyksessä kohdassa 10 yhdessä vastauksessa annetaan positiivista palautetta siitä, että kirjastolle on voinut laittaa listan

kirjatoiveista ja kirjabaketin on voinut noutaa kirjastoautolta. Lisäksi kolmannen kysymyksen yhteydessä yksi vastaaja toi esiin teeman mukaisen aineiston varaamisen sähköpostilla, kuten aiemmin todettiin. Tältä osin tulkinta vaatisi palaamista keskusteluun Kangasalan kirjaston kanssa. Onko käytäntö ollut yleisesti käytössä varhaiskasvatustyöyhteistyössä, vai onko tähän saakka ollut kyse lähinnä yksittäistapauksista esimerkiksi syrjäisempien varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimipisteiden kohdalla? Tämä kysymys jää avoimeksi kirjastolle ja samalla kirjaston pohdittavaksi, onko toimintaa tai siitä tiedottamista mahdollisesti tarpeen laajentaa.

Kymmenen vastaajaa toivoi kirjavinkkausta ja aineiston esittelyä varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle. Tätä havaintoa voi olla mielekästä pohtia yhteydessä siihen, että PIKI-verkkokirjastossa tarjolla olevat palvelut varhaiskasvattajille ovat jääneet vastaajille jossain määrin vieraisiksi. Verkkokirjastossa on tarjolla paljon aineiston esittelyä ja kirjavinkkejä, ja niistä tiedottamista voi olla paikallaan tehostaa. On kuitenkin syytä korostaa, että kirjavinkkaus ja aineiston esittely voidaan arkikielessä ymmärtää monella tavalla, ja tässä kysymyksessä niitä ei ole eritelty sen tarkemmin.

Suurin osa oli valinnut ohjeistuksen mukaan viisi vaihtoehtoa, mutta teknisen toteutuksen vuoksi oli mahdollista valita myös enemmän tai vähemmän. Kolme vastaajaa oli valinnut 4 vaihtoehtoa, ja neljä vastaajaa oli valinnut enemmän. Lisäksi yksi vastaaja kommentoi kohdassa yhdeksän kokevansa kaikki tässä listatut vaihtoehdot hyödyllisinä ja hyvinä ideoina yhteisen toiminnan kehittämiseksi, ja olisi halunnut valita niistä kaikki. Tämä avoin vastaus sekä kohdassa kahdeksan 6–15 vaihtoehtoa valinneet (4) antavat jonkinlaisen viitteen toiveesta yhteistyön syventämiselle ja erilaisten vaihtoehtojen arvostukselle. Huomiota tukee se, että kohdassa kahdeksan vaihtoehtojen kesken on melko paljon hajontaa: kaikki alle kymmenen ääntä saaneet vaihtoehdot olivat saaneet 1–9 ääntä. Ainoastaan avoin vaihtoehto ”muu”, jossa oli mahdollista kertoa toiveesta listan ulkopuolelta, jäi ilman ääniä.

Kirjaston palveluiden käytön esteinä päiväkodin ja esiopetuksen arjessa koettiin koronapandemian aiheuttamat rajoitukset (15) ja välimatka kirjastoon (10). Kirjastoauton aikataulujen yhteensopivuudessa ongelmia oli kokenut neljä vastaajaa. Huomionarvoista on, että sopivan aineiston löytämisessä yksikään vastaaja ei ollut kokenut ongelmia, eikä myöskään yhteyden saamisessa kirjastoon. Neljä vastaajaa totesi, ettei ollut kokenut mitään esteitä kirjaston palveluiden käytölle työssään, joskin yksi vastaaja oli samanaikaisesti valinnut myös koronapandemian aiheuttamat rajoitukset kirjastopalveluissa. Kysymykseen oli mahdollista valita useita vastausvaihtoehtoja.

Kuvio 6 Kirjaston käytössä koetut esteet

Avoimiin kysymyksiin kohdissa yhdeksän ja kymmenen tuli muutama vastaus. Kysymyksessä yhdeksän kysyttiin, mitä muita yhteistyömuotoja vastaaja toivoisi Kangasalan kirjastolta jatkossa. Vastauksissa esiin tuli toive satutuokioista (1), mahdollisuutta käyttää kirjastoautoa jatkossakin myös syrjäseudulla (1) ja kiitos kirjalaatikoista ja hyvästä yhteistyöstä (1).

Kysymyksessä kymmenen kysyttiin, onko vastaajalla muita toiveita Kangasalan kirjastolle työhönsä liittyen. Vastauksissa tuli esiin huomio vuosien varrella hyvin toimineesta yhteistyöstä ja erityiskiitos Kangasalan kirjaston lanu-työntekijälle (1). Yhdessä vastauksessa mainittiin sujuva yhteistyö Vatialan lähikirjaston kanssa. Esiin tuli myös toive kirjastoon tutustumisesta (1) ja toive kirjaston työntekijän vierailusta varhaiskasvatukseen / esiopetukseen, jos välimatka estää kirjastovierailun (1). Lisäksi toivottiin tiedottamista tulevista yhteistyömuodoista ja tuotiin esiin suuri motivaatio osallistumiseen (1).

6 POHDINTAA

Lukeminen ja lukijaksi kasvaminen on tässä tutkimuksessa nähty sekä välineenä erilaisissa taidoissa kehittymiseksi että itsessään arvokkaana, yksilöllisenä prosessina. Molemista näkökulmista tarkasteltuna lukemista ja lukijaksi kehittymistä voidaan tukea omaehtoisen lukemisen kautta, ja ymmärtämällä yksilöllisen lukukokemuksen merkitys lukijalle. Pihl ja van der Kooij pitävät tärkeänä lasten vapautta lukea heitä kiinnostavia tekstejä ympäristössä, jossa lukemiseen suhtaudutaan myönteisesti. Samalla lukeminen voi kehittyä aidosti omaehtoiseksi. Merkityksellisten lukukokemusten ja lukuhalun kehittymisen kannalta on tärkeää, että lapset voivat valita luettavansa itse laajasta valikoimasta. (Pihl & van der Kooij 2016, 311–312.)

Lukemisen kulttuurin rakentaminen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa on olennaisen tärkeää, sillä lukukokemusten jakaminen ja vuorovaikutuksellisen, keskustelevan ympäristön luominen tukee lukijaksi kehittymistä. Olennaisina työkaluina ovat omaehtoisen lukemisen mahdollistaminen, ääneen lukeminen, lukumateriaalien tarjoaminen vapaasti valittavaksi, sekä lukemisesta ja lukukokemuksista keskusteleminen. (Pihl & van der Kooij 2016, 304 ; McKechnie 2016, 250–253.) Huomionarvoista on lukukokemuksen laatu ja merkitys lukijalle itselleen, sillä merkitykselliset lukukokemukset innostavat lukemaan lisää (Pihl & van der Kooij 2016, 301–302). Samalla tulee mahdolliseksi kehittyä lukemisessa: nautinnollinen lukeminen lisää lukemista, ja lukemisen määrän lisääntyessä myös taidot lisääntyvät. (Ross, McKechnie & Rothbauer 2018, 8–9).

Kirjaston toiminnassa ja varhaiskasvatusyhteistyössä tämä tarkoittaa laajan ja monipuolisen valikoiman tarjoamista lapsille ja varhaiskasvatukseen käyttöön. On erityisen tärkeää kiinnittää huomiota lasten valinnanvapauden toteutumiseen lukumateriaalin suhteen. Aineiston monipuolisuudessa taas on huomioitava niin eri tekstilajit, formaatit kuin haastavuustasotkin. Valinnanvapauteen ja lukukokemuksen merkitykseen liittyy tiiviisti myös

se, ettei aikuinen arvota tekstejä lasten puolesta. Aikuisilla voi olla omat ennakkoasenteensa, jotka saattavat ilmetä esimerkiksi huomioissa siitä, että lapsen valitsema kirja on liian haastava tai vastaavasti tarkoitettu nuoremmille. Lukemisen kulttuurin rakentamisessa tärkeitä toimintamuotoja ovat myös satutunnit, aineistojen esiin tuominen eri tavoin, sekä erilaiset kirjojen ja lukemisen ympärille rakennetut tapahtumat.

Tässä luvussa pohdin Kangasalan varhaiskasvattajille suunnatun kyselyn tuloksia omaehtoisen lukemisen, lukukokemuksen ja lukemisen kulttuurin käsitteiden viitekehyksessä siten, että teoreettiset käsitteet kohtaavat kyselyyn kootut konkreettiset toimintamuodot. Samalla pyrin tekemään näkyväksi sitä työtä, jota niin kirjastoissa kuin varhaiskasvatuksessaakin lukemisen edistämiseksi tehdään, ja jota pyritään kehittämään.

6.1 Näkökulmia kirjastopalveluiden käyttöön tällä hetkellä

Kyselytuloksista ilmenee, että selvästi eniten käytettyjä palveluita olivat yhteisökortti lainaamiseen, vierailu kirjastoautossa ja omatoiminen vierailu kirjastossa. Nämä kaikki ovat palveluita, jotka eivät sinänsä vaadi erillistä valmistautumista kirjaston puolelta. Onkin olennaista kysyä, miksi vastauksissa painottuvat nämä vastaukset, ja kirjaston järjestämien satutuntien ja ohjattujen kirjastokäyntien hyödyntäminen on vastauksien perusteella vähäistä. Koronapandemian vaikutus vierailuihin ylittää saattaa näkyä vastauksissa, ja samoin se, että ohjatut kirjastokäynnit on tällä hetkellä enemmänkin suunnattu kouluille. Kangasalan kirjaston ja koulujen yhteistyöohjelman mukaisesti opetuskäynnille kirjastoon kutsutaan 1., 4. ja 7.luokat, ja opastetuille käynneille luokat pääsevät kirjaston henkilöstötilanteen mukaan. (Kangasalan kirjastopalvelut 2022d.)

Vastauksia kolmanteen kysymykseen voidaankin tarkastella siitä näkökulmasta, että palveluiden ja yhteistyön kehittämiseksi on selkeä tarve. Kirjastovierailut kaikissa toteutusmuodoissaan, satutunnit ja monipuolisten aineistojen esiin tuominen ovat olennaisessa asemassa niin omaehtoisen lukemisen tukemisessa kuin lukemisen kulttuurin rakentamisessakin. Lasten mahdollisuus osallistua kirjastovierailuun, kirjoista ja lukemisesta

keskustelemiseen ja lainattavien kirjojen valitsemiseen on ensiarvoisen tärkeää merkityksellisen lukukokemuksen ja lukijaksi kehittymisen kannalta. Positiivisena asiana kyselyssä nousi esiin se, että kirjastopalveluiden käytölle ei koettu esteitä aineiston löytämisessä tai yhteydenpidossa kirjastoon, vaan vastauksissa esiin nousseet esteet liittyivät enimmäkseen koronapandemian aiheuttamiin rajoituksiin ja välimatkaan kirjastoon. Yhteistyön rakentaminen on tässä mielessä hyvällä pohjalla.

Kuten aiemmin totesin, kysymys PIKI-verkkokirjaston palveluiden tunnettuudesta varhaiskasvattajien ja esiopettajien keskuudessa oli kirjaston näkökulmasta mielenkiintoinen (Pihlaja, 2021c). PIKI-verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnatut palvelut ovat kyselyvastauksien perusteella jääneet vastaajien enemmistölle vieraiksi. Vastaukset kysymyksiin 4 ja 5 antavat viitteitä siitä, että kirjaston kannalta on oleellista pohtia, miten verkkopalveluista tiedottamista voitaisiin lisätä. Kyselyssä viitattiin vanhan PIKI-verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnattuihin palveluihin, mutta vastaavat ja edelleen kehitetyt sisällöt löytyvät uudesta PIKI-verkkokirjastosta (<https://piki.finna.fi/Content/educators>). Uuteen verkkokirjastoon siirtyminen voi osaltaan lisätä tiedottamisen tarvetta, mutta tämän tutkimuksen perusteella tästä ei voida vetää johtopäätöksiä. Verkkokirjaston kasvattajille suunnatut palvelut sekä muut verkkokirjaston sisällöt tarjoavat paljon tukea lukemisen kulttuurin rakentamiseen ja omaehtoisen lukemisen kasvattamiseen: lukudiplomit, kirjavinkkilistat, kirjaesittelyt ja myös e-äänikirjat ovat kaikki tärkeitä sisältöjä lukijaksi kasvattamisessa. Erilaisten sisältöjen esiin tuomisen puolesta antaa osaltaan viitettä myös kahdeksannen kysymyksen vastauksissa esiin noussut toive ammattikirjallisuuden kirjavinkkilistoista. Verkkokirjastosta löytyy myös vinkkejä ammattikirjallisuuteen, mutta niiden osalta voi tulla pohdittavaksi niin verkkosisältöjen kehittäminen kuin niiden esiin tuominenkin, ja tällöin toiminta ei ole vain yksittäisen kirjaston varassa.

Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmasta ja esiopetuksen opetussuunnitelmasta kyselyyn nostettiin varhaiskasvatuksen tavoitteiksi lasten kielellisten valmiuksien ja vuoro-vaikutustaitojen kehittymisen vahvistaminen, kiinnostuksen lisääminen kieliin, teksteihin ja kulttuureihin sekä lasten ajattelun ja oppimisen taitojen vahvistaminen.

Kyselyvastauksissa hyödyllisimmiksi näiden tavoitteiden edistämiseksi koettiin eniten käytetyt palvelut (yhteisökortti, kirjastoauto ja omatoiminen kirjastovierailu). Seuraavassa pohditaan vastauksia kysymyksiin 6 ja 8 yhteydessä toisiinsa, samalla kun avataan sitä, millaisia toiveita vastaajat esittivät Kangasalan kirjaston palveluista jatkossa. Tämä on luontevaa siksi, että varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät näkemykset ovat luonnollisesti kytköksissä kirjastopalveluille osoitettuihin toiveisiin.

6.2 Toiveet kirjastopalveluille jatkossa

Vastauksissa kahdeksanteen kysymykseen korostuu toive lainattavista kirjakasseista tai aineistopaketeista. Tämän lisäksi painoarvoa saa toive kirjaston työntekijän vierailusta varhaiskasvatuksessa sekä toiminnallinen kirjastoseikkailu. Toiveissa erottuvat siis palvelut, jotka edellyttävät nykyistä vuorovaikutuksellisempaa yhteistyötä kirjaston ja varhaiskasvatuksen välillä. Nämä toimintamuodot edellyttävät myös aktiivisuutta ja suunnittelua kirjastolta, ja vaativat mahdollisesti myös enemmän henkilöstöresursseja. Lukemisen kulttuurin rakentamisen ja lukijaksi kasvamisen näkökulmasta aktiivinen ja monipuolinen toiminta ja erilaiset toimintamuodot ovat tärkeitä pohtimisen aiheita niin kirjastolle kuin varhaiskasvatuksellekin. Kun halutaan tukea omaehtoisen lukemisen ja lukuhalun heräämistä, on lukeminen nähtävä elävänä toimintana, jossa kohtaavat lukijan yksilöllinen kokemus ja kokemus lukevasta yhteisöstä.

Kuten aiemmin tulosten esittelyn yhteydessä todettiin, vastauksissa oli paljon hajontaa, mihin osaltaan vaikutti teknisen toteutuksen myötä se, että neljä vastaajaa oli valinnut enemmän kuin viisi vaihtoehtoa. Erilaisten palveluiden ja toimintamuotojen kirjo siis nousi esiin kyselyvastauksissa, joskin lainattavat kirjakassit, kirjastoseikkailu ja kirjaston työntekijän jalkautuminen päiväkoteihin ja esiopetukseen nousevat selvimmin esiin. Näitä toiveita tukevat osaltaan muutamia ääniä saaneet vaihtoehdot, joiden voidaan nähdä palvelevan samankaltaisia tarpeita. Toivetta kirjakasseista ja aineistopaketeista

tukevat toiveet eteiskirjastoista sekä matkalaukkukirjastosta ja kirjastoleikistä. Toiveet yhteisistä tapahtumista, satutuokioista ja yhteisistä työpajoista puolestaan lähestyvät vuorovaikutuksellisuuden ja yhteisen toiminnan puitteissa kirjastoseikkailun ja kirjaston työntekijän vierailua. Toiveita kirjaston tarjoamista palveluista jatkossa voikin olla perusteltua tarkastella eri toimintamuotoja ryhmitellen ja pohtien niiden palvelemia tarkoituksia niin lukijaksi kehittymisen kuin varhaiskasvatuksen tavoitteidenkin kannalta.

Varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavien suunnitelmien tavoitteiden toteuttamisessa nousi vastauksissa (kysymys kuusi) esiin muutamia ääniä saaneita vaihtoehtoja, jotka osaltaan voivat antaa viitteitä siitä, millaisia palveluita vastaajat kokevat hyödyllisiksi työssään. Satutuokio nousi tässäkin yhteydessä esiin, samoin ohjattu vierailu kirjastossa. PIKI-verkkokirjastosta löytyvät palvelut saivat kukin muutaman äänen, ja kokonaisuutena ajatellen voidaan pohtia niiden antamaa painoarvoa kahdeksannen kysymyksen vastauksissa esiin tulleille toiveille kirjavinkeistä eri muodoissa ja tuesta aineiston löytämisessä.

Eniten esitettyjä toiveita (kysymys 8) lainattavista aineistopaketeista tai kirjakasseista sekä toivetta kirjaston työntekijän jalkautumisesta varhaiskasvatusyksiköihin on perusteltua pohtia myös yhteydessä kirjastonkäytön esteisiin. Koronarajoitukset sekä välimatka kirjastoon nousivat selvimmän esiin esteinä kirjastopalveluiden käytölle. Vierailu kirjastossa ei aina ole helppoa varhaiskasvatusryhmille eri syistä, jolloin kirjojen vapaa valitseminen ja kirjaston työntekijän ohjaama toiminta jäävät osalle ryhmistä toteutumatta tai vaikeiksi toteuttaa. Kyselyvastaukset antavatkin viitteitä siitä, että kirjastolta toivotaan lähempää yhteistyötä niin aineiston kuin henkilökunnan osaamisen tuomisessa lähemmäs lasten arkea päiväkoteihin ja esiopetusyksiköihin. Varhaiskasvatuksen arjen näkökulmasta on hyvä pohtia myös sitä, miten kirjakassien aineisto tai muulla tavoin varhaiskasvatukseen toimitettavat kirjat voidaan asettaa päiväkodeissa ja esiopetuksessa lasten vapaasti valittavaksi ja luettavaksi.

Olemassa olevista palveluista yhteisökortti on saanut suhteellisen paljon ääniä, mikä kuvastaa sen merkitystä varhaiskasvatuksen opettajille. Omatoiminen kirjastovierailu ei ole tässä yhteydessä noussut erityimmin esiin, vaikka se kysymyksessä kuusi erottuikin varsin selvästi. Ohjattu kirjastokäynti ei sekään erityisemmin nouse esiin kahdeksannen kysymyksen vastuksissa. Kysymystä laadittaessa tavoitteena oli, että vastaajat eivät valitsisi pelkästään tuttuja, olemassa olevia vaihtoehtoja, ja että niin tutuille kuin uusillekin palveluideoille tarjoutuisi tilaa. Kyselyvastausten jakautumisen perusteella tässä onnistuttiinkin hyvin, joskin tekninen toteutus vaikutti osaltaan vastausten hajontaan. Uusien palvelumuotojen (kirjakassit, kirjaston työntekijän vierailu, kirjastoseikkailu) korostumisen osalta on hyvä muistaa se, että myös tutut palvelumuodot (yhteisökortti, kirjastoauto, omatoiminen kirjastokäynti) koetaan varhaiskasvatuksessa hyödyllisinä työn tavoitteiden edistämiseksi. Kuudennen ja kahdeksannen kysymyksen vastauksia onkin suhteutettava toisiinsa, kun pohditaan palveluiden kehittämistä kokonaisuutena.

7 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tehdä valmisteleva kartoitus Kangasalan kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön kehittämiseen tähtäävää hanketta varten. Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajille suunnatun kyselyn avulla selvitin vastauksia kahteen kysymykseen: millaisia kirjastopalveluita opettajat päiväkotitoiminnassa ja esiopetuksessa käyttävät, ja millaisia kirjastopalveluita he toivovat jatkossa.

Tutkimuksen aluksi selvitin kirjaston näkökulmia toiminnan kehittämiseen keskustelemalla Kangasalan kirjaston lasten- ja nuorten kirjastonhoitajan Annika Pihlajan kanssa. Keskustelun pohjalta nostin kyselyn pohjaksi kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen valtakunnallisen yhteistyömallin, jossa hahmotellaan puitteet lukemista ja kirjallisuutta edistävään työhön. Yhteistyömallissa nimetyt tavoitteet kielellisten identiteettien kehittämisestä, lastenkirjallisuuden monipuolisesta käytöstä, monilukutaidon edistämisestä ja laaja-alaisen osaamisen kehittämisestä tulevat esiin myös Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa ja esiopetuksen opetussuunnitelmassa. Tarkastelin tutkimuksessa myös edellä mainittuja suunnitelmia, sekä huomioin lisäksi Kangasalan kulttuurikasvatussuunnitelman ja varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelman. Mallipohjalla ja opetussuunnitelmilla on tutkimuksessa yhteensä varsin laaja sija, koska ne auttoivat ymmärtämään, millaisiin tavoitteisiin kirjaston varhaiskasvatusyhteistyö pyrkii vastaamaan.

Koska kyseessä on sekä kirjaston että varhaiskasvatuksen näkökulmasta lukemisen edistämiseen pyrkivä työ, tutkimuksen teoreettiseksi viitekehikseksi valikoitui lukemisen tutkimus. Omaehtoisen lukemisen (free voluntary reading), lukukokemuksen (reading experience) ja lukemisen kulttuurin (culture for reading) käsitteiden avulla pyrin tarkastelemaan niin lukemisen merkityksiä kuin erilaisten yhteistyömuotojenkin merkitystä kirjaston varhaiskasvatusyhteistyön kehittämisen kannalta. Olennaisina asioina tulivat esiin monipuolisten aineistojen saatavuus ja lasten mahdollisuus valita itse heitä kiinnostavaa luettavaa. Lukukokemus on aina yksilöllinen, ja sen laatu ja merkityksellisyys ei ole

sidoksissa tekstin laatuun. Omaehtoisen lukemisen ja merkityksellisten lukukokemusten tukemisessa on huomioitava monipuolisten ja vaativuudeltaan eritasoisten tekstien tarjoaminen lapsille, koska juuri valinnanvapaus on avainasemassa lukuinnon kehittämisessä. Merkitykselliset lukukokemukset puolestaan innostavat lukemaan lisää tarjoten mahdollisuuden kehittyä lukemisessa lähtötasosta riippumatta. Lukemisen kulttuuri osoittautui käsitteenä kirjallisuudessa väljästi määritellyksi, ja siitä puhuttiin toiminnan kautta epäsuorasti. Tässä tutkimuksessa määrittelin lukemisen kulttuurin Doironin & Aselinin (2011), McKechnien (2016) sekä Pihlin ja van der Kooijin (2016) pohjalta seuraavasti: lukemisen kulttuuri on osallisuutta lukevaan yhteisöön, jossa lukemista arvostetaan, ja jossa on mahdollisuus omaehtoiseen lukemiseen, yhdessä lukemiseen ja lukukokemusten jakamiseen.

Lukemisen kulttuuria voidaan rakentaa yhdessä lukemalla ja lukukokemuksia jakamalla niin päiväkodeissa kuin vaikkapa kirjaston satutunneilla, mutta myös tarjoamalla monipuolisia aineistoja ja mahdollisuuksia käyttää viihtyisiä kirjastotiloja. Lukemisen kulttuuria voidaan vahvistaa myös tarjoamalla mahdollisuus osallistua erilaisiin lukemiseen liittyviin tapahtumiin, kuten kirjastoseikkailuun. Lukukokemus rakentuu aina myös suhteessa lukevaan (tai ei-lukevaan) yhteisöön.

Tutkimuksen tarkoituksena oli vastata kysymykseen siitä, mitä kirjastopalveluita Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajat käyttävät työssään, sekä kysymykseen, millaisia kirjastopalveluita he toivovat jatkossa. Kyselyyn vastasi pienehkö määrä Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajia, mutta vastaajamäärästä huolimatta kyselyn vastauksia voidaan hyödyntää suuntaa antavasti varhaiskasvatusyhteistyön kehittämisessä sekä eri vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien pohtimisessa kirjastossa. Selvästi eniten kirjaston palveluista vastaajat olivat käyttäneet työssään yhteisökorttia lainaamiseen, kirjastoautoa sekä omatoimista vierailua kirjastossa. Nämä palvelut koettiin myös hyödyllisimpinä tavoitteiden edistämisen kannalta kirjastonhoitajan ohjaaman kirjastovierailun ohella.

Varhaiskasvattajat ja esiopettajat toivovat kirjastolta jatkossa erityisesti lainattavia kirjasseja tai aineistopaketteja sekä kirjaston työntekijän vierailua varhaiskasvatuksessa, toiminnallista kirjastoseikkailua sekä ammattikirjallisuuden kirjavinkkilistoja. Kyselyvastaukset antavatkin viitteitä siitä, että varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toivotaan kirjaston työntekijöiden jalkautumista päiväkoteihin ja esiopetusyksiköihin, sekä yhteistyön syventämistä aineiston valikoimisessa ja sen saatavuuden laajentamisessa. Kirjakassit, kirjaston työntekijän vierailu ja kirjastoseikkailu ovat nykytilaan verrattuna toiveita uudeltaisista palveluista. Samalla on kuitenkin hyvä huomioda se, että jo olemassa olevina palvelumuotoina tutut yhteisökortti, kirjastoauto ja omatoiminen vierailu kirjastossa koetaan kyselyvastausten perusteella hyödyllisinä varhaiskasvatuksen tavoitteiden edistämiseksi.

Kyselyvastausten perusteella voi myös olla paikallaan tehostaa verkkokirjaston aineiston esiin tuomista ja niistä tiedottamista, koska PIKI-verkkokirjaston varhaiskasvattajille suunnatut palvelut ovat jääneet vastaajien enemmistölle vieraiksi. Havaintoa tukee se, että vastauksissa on jonkin verran nähtävissä toiveita tuesta aineiston löytämiseen, vaikka verkkokirjastossa sitä olisi runsaasti tarjolla. Yhteistyön kehittämiseksi näyttääkin olevan selkeä tarve, mutta samalla kyselyvastausten perusteella on nähtävissä, ettei kirjastopalveluiden käytölle koettu esteitä aineiston löytämisessä tai yhteydenpidossa kirjastoon. Yhteistyön rakentamiselle onkin tässä mielessä hyvät lähtökohdat.

Tämä tutkimus keskittyi Kangasalan kaupungin varhaiskasvatus – ja esiopetusyksiköiden opettajiin. Perhepäivähoidon ja yksityisten päiväkotien toiveita kirjaston palveluiden suhteen olisi yhtä lailla kiinnostavaa selvittää, ja kyselyn tekeminen näihin yksiköihin täydentäisi tässä tutkimuksessa saatuja tietoja. Kyselyllä tutkimusmenetelmänä on omat rajoitteensa, ja esimerkiksi täydentävien haastatteluiden avulla olisi mahdollista saada syvällisempää tietoa varhaiskasvatuksen ammattilaisten toiveista kirjastolle sekä siitä, miten he kokevat kirjaston palvelut tällä hetkellä.

LÄHTEET

Balling, G. (2016). What is Reading Experience? The Development of a Theoretical and Empirical Understanding. Teoksessa Rothbauer et al. (toim.) Plotting the Reading Experience: Theory/Practice/Politics. Wilfrid Laurier University Press, 37–53.

Doiron, R., & Asselin, M. (2011). Promoting a culture for reading in a diverse world. IFLA Journal, 37(2), 109–117. Haettu 2.9.2022 osoitteesta:
<https://doi.org/10.1177/0340035211409847>

Ekholm, Repo, Y., Winther-Jensen, T., Pitkänen, M.-S., & Berndtson, M. (2021). Lukemisen aika: eikö Suomessa lueta tarpeeksi? Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Heikkilä, T. (2017). Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Publishing.

Heikkilä-Halttunen, P. (2015). Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Keuruu: Atena.

Helen, O. (2013). Sakastin kaapista torin laidalle. Kangasalan kunnankirjasto 150 vuotta. Tampere: Multiprint.

Hirsjärvi, S., Sajavaara, P., Liikanen, P., Remes, P. (1997). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kangasalan kaupunki (2018). e-linnusta digikotkaan. Kangasalan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tieto- ja viestintäteknologiasuunnitelma. Haettu 7.4.2022 osoitteesta
<https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2018/10/e-linnusta-digikotkaan.pdf>

Kangasalan kaupunki (2019a). Kangasalan kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma. Haettu 17.11.2021 osoitteesta

<https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2019/08/Esiopetuksen-opetussuunnitelma-2019.pdf>.

Kangasalan kaupunki (2019b). Kangasalan kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. Haettu 17.11.2021 osoitteesta <https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2019/08/Varhaiskasvatussuunnitelma-2019.pdf>

Kangasalan kaupunki (2019c). Kulttuuripyhäys. Kangasalan varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukion kulttuurikasvatussuunnitelma. Haettu 7.4.2022 osoitteesta [Kangasalan-varhaiskasvatuksen-perusopetuksen-ja-lukion-kulttuurikasvatussuunnitelma-1.8.2019-alkaen.pdf](https://www.kangasala.fi/wp-content/uploads/2019/08/Kangasalan-varhaiskasvatuksen-perusopetuksen-ja-lukion-kulttuurikasvatussuunnitelma-1.8.2019-alkaen.pdf)

Kangasalan kaupunki (2022). Kulttuuri ja vapaa-aika. Kulttuurikortteli. Haettu 17.3.2022 osoitteesta <https://www.kangasala.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuurikortteli/>

Kangasalan kirjastopalvelut (2022a). Varattavat tilat. Haettu 25.4.2022 osoitteesta <https://www.kangasala.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/kirjasto-tiedottaa/varattavat-tilat/>

Kangasalan kirjastopalvelut (2022b). Kirjastot, aukiolot ja yhteystiedot. Haettu 25.4.2022 osoitteesta: <https://www.kangasala.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/kirjastot-ja-aukioloajat/>

Kangasalan kirjastopalvelut (2022c). Lukukoiratoiminta. Haettu 5.8.2022 osoitteesta: <https://www.kangasala.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/palvelut/lapsille-ja-nuorille/yhteystiedot/>

Kangasalan kirjastopalvelut (2022d). Avaimia koulu yhteistyöhön. Haettu 5.8.2022 osoitteesta <https://www.kangasala.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjasto/palvelut/lapsille-ja-nuorille/koulu yhteistyo/avaimia-koulu yhteistyohon/>

Kirjastot.fi. (2021a). Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön mallipohja. Haettu 5.11.2021 osoitteesta <https://www.kirjastot.fi/lanu/kirjasto-varhaiskasvatus-ja-esiopetus>

Kirjastot.fi. (2021b). Vinkkivakka. Haettu 5.11.2021 osoitteesta <https://www.kirjastot.fi/lanu/vinkkivakka>

Kokko, T. (9.4.2014). Fantasiasta takaisin realismiin – lasten- ja nuortenkirjoissa eläintensuojelu nostaa päätään. *Yle uutiset*. Haettu 9.7.2022 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-7177323>

Krashen, S.D. (2004). *The Power of Reading: Insights from the Research*. Second edition. Westport, Connecticut: Libraries Unlimited. Print.

Kupiainen, R. & Sintonen, S. (2009). *Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus*. Palmenia Helsinki University Press.

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016. Annettu Helsingissä 29.12.2016. Haettu 15.7.2022 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161492>

Leppäniemi, I. (14.1.2021). Tampereen seudulle valmistui koronan keskellä kaksi huipputodernia kirjastoa – Tutustuimme neljään isoon kirjastoon ja löysimme jokaisesta jostain yllättävää. *Aamulehti*, B1–B4.

McKechnie, L. (E.F.) (2016). ”I readed it”! (Marissa, 4 years): The Experience of Reading from the Perspective of Children Themselves: A Cautionary Tale. Teoksessa Rothbauer et al. (toim.) *Plotting the Reading Experience: Theory/Practice/Politics*. Wilfrid Laurier University Press, 249–261.

Mäkinen, I. (toim.) (2009). *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Helsinki: BTJ.

Mäkinen, I. (2013). Luemme kuin munkit: mistä lukuhalu tuli ja mihin se menee? Haettu 8.7.2022 osoitteesta: [Luemme kuin munkit: mistä lukuhalu tuli ja mihin se menee? - pdf \(journal.fi\)](#)

Pihl, J., van der Kooij K.S. (2016). Desire and Becoming – Multilingual Pupils’ Reading Experiences. Teoksessa Rothbauer et al. (toim.) Plotting the Reading Experience: Theory/Practice/Politics. Wilfrid Laurier University Press, 301-316.

Pihlaja, A. (2021a): Sähköpostiviesti tekijälle 11.11.2021. Tekijän hallussa.

Pihlaja, A. (2021b): Sähköpostiviesti tekijälle 19.11.2021. Tekijän hallussa.

Pihlaja, A. (2021c): Henkilökohtainen tiedonanto 6.10.2021.

Ross, C.S., McKechnie, L, Rothbauer, P.M. (2018). Reading Still Matters: What the Research Reveals about Reading, Libraries and Community. Libraries Unlimited.

Skjerdingsstad, K.I., Oterholm, K. (2016). Tempering Ambiguity – The Quality of the Reading Experience. Teoksessa Rothbauer et al. (toim.) Plotting the Reading Experience: Theory/Practice/Politics. Wilfrid Laurier University Press, 115-130.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot (2019). Haettu 17.3.2022 osoitteesta <https://tilastot.kirjastot.fi>

Suomen yleisten kirjastojen tilastot (2021). Haettu 22.10.2022 osoitteesta <https://tilastot.kirjastot.fi>

Uusitalo, H. (2001). Tiede, tutkimus ja tutkielma: johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WS Bookwell Oy.

Valli, R. (2001). Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 100–112.

Vilka, H. (2007). Tutki ja mittaa. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. (2021). Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

LIITE 1: KYSELYN SAATE

Kysely Kangasalan kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opettajille

Kangasalan kirjastossa valmistellaan varhaiskasvatusyhteistyön kehittämistä. Tämän kyselyn tarkoituksena on selvittää, mitä kirjaston palveluita varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa hyödynnetään, ja millaisia toiveita palveluihin kohdistuu.

Kyselyyn vastataan nimettömästi, ja vastaamiseen kuluu 5-10 minuuttia. Vastaukset ovat erittäin arvokkaita ja auttavat kehittämään kirjaston palveluita varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tarpeisiin.

Pääset vastaamaan kyselyyn tästä linkistä: <https://forms.office.com/r/jd5kcPpAqj>

Kysely on osa pro gradu -tutkimusta. Kaikissa tutkimukseen liittyvissä kysymyksissä voit ottaa yhteyttä tutkimuksen tekijään:

Outi Oittinen

Informaatiotutkimuksen maisteriopiskelija, Tampereen yliopisto

xxx.xxx@xxx.fi

LIITE 2: KYSELYLOMAKE

1. Haluan osallistua tutkimukseen. Vastauksia saa käyttää anonyymisti tutkimustarkoituksiin. *

Kyllä

Ei

2. Taustatietona kysytään, työskenteletkö päiväkotitoiminnassa vai esiopetuksessa. Voit valita 1-3 vaihtoehtoa. (Tietoa hyödynnetään tutkimuksessa vain, jos vastauksia saadaan riittävästi. Näin turvataan kyselyyn vastaaminen anonyymisti.)

Työskentelen *

Päiväkotitoiminnassa

Esiopetuksessa

Muu

3. Mitä Kangasalan kirjaston palveluita olet hyödyntänyt varhaiskasvatus- tai esiopetusryhmässäsi? Voit valita useita vaihtoehtoja.

*

Yhteisökortti lainaamiseen

Kirjastoauto

Omatoiminen vierailu kirjastossa

Kirjastonhoitajan ohjaama vierailu kirjastossa

Kirjaston satutuokio

Kirjaston tapahtuma tai näyttely

En mitään

Muu

4. Ovatko PIKI-verkkokirjaston (<https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/varhaiskasvattajille>) varhaiskasvattajille suunnatut palvelut sinulle tuttuja? *

Kyllä

Ei

5. Mitä PIKI-verkkokirjaston sivuilta löytyviä palveluita olet hyödyntänyt työssäsi? Voit valita useita vaihtoehtoja.

*

Päivähoidon lukudiplomi

Verkkokirjaston kirjalistat aiheittain

Kirjatin perhelukudiplomin kirjalistat

Kirjatin kirjavinkit Instagramissa tai Facebookissa

Tietopaketti päivähoidossa lukemisen merkityksestä ja PIKI-kirjastojen palveluista varhaiskasvattajille

En mitään

Muu

6. Kangasalan varhaiskasvatussuunnitelmassa ja esiopetuksen opetussuunnitelmassa todetaan, että varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten valmiuksien ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä, lisätä lasten kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin sekä tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Mitkä kirjaston tarjoamat palvelut olet kokenut hyödyllisiksi näiden tavoitteiden edistämiseksi? Voit valita useita vaihtoehtoja.

*

- Yhteisökortti lainaamiseen
- Kirjastoauto
- Omatoiminen vierailu kirjastossa
- Kirjastonhoitajan ohjaama vierailu kirjastossa
- Kirjaston satutuokio
- Kirjaston tapahtuma tai näyttely
- Päivähoidon lukudiplomi
- PIKI-verkkokirjaston kirjalistat aiheittain
- Kirjatin perhelukudiplomin kirjalistat
- Kirjatin kirjavinkit Instagramissa tai Facebookissa
- En ole kokenut kirjaston palveluita hyödyllisiksi em. tavoitteiden edistämiseksi
- Muu

7. Oletko kokenut, että kirjaston palveluiden käytölle päiväkodin tai esiopetuksen arjessa on esteitä? Jos olet, mitä? Voit valita useita vaihtoehtoja.

*

- Sopivan aineiston löytäminen
- Koronapandemian aiheuttamat rajoitukset kirjastopalveluissa
- Välimatka kirjastoon
- Kirjastoauton aikataulujen yhteensopivuus
- Yhteyden saamisessa kirjaston työntekijöihin on ollut vaikeuksia tai viiveitä
- En ole kokenut esteitä palveluiden käytölle
- Muu

8. Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteistyön avuksi on valmistunut valtakunnallinen yhteistyömalli, johon voit halutessasi tutustua:
<https://www.kirjastot.fi/lanu/kirjasto-varhaiskasvatus-ja-esiopetus>

Yhteistyömalli ja siihen liitetty Vinkkivakka sisältävät seuraavia esimerkkejä erilaisista yhteistyömuodoista. Mitä kaikkia seuraavista toivoisit Kangasalan kirjaston tarjoavan varhaiskasvatukselle jatkossa? Voit valita 5 vaihtoehtoa.

*

- Kirjasto tarjoaa varhaiskasvatusryhmän käyttöön yhteisökortin
- Kirjasto kokoaa lainattavia kirjakasseja tai aineistopaketteja varhaiskasvatusryhmän / esiopetusryhmän toivomista aiheista ja teemoista (kuljetus tarvittaessa kirjastoauton välityksellä)
- Kirjasto tarjoaa mahdollisuuden tilata maksutta vieraskielistä aineistoa Monikielisestä kirjastosta
- Eteiskirjastot: kirjaston kokoama kirjakokoelma varhaiskasvatusyksikön / esiopetuksen tiloihin. Kirjakokoelmasta lasten vanhemmat voivat lainata kirjoja kotiin vietäväksi.
- Kirjavinkkilistat vanhemmille: kirjasto kokoaa eri-ikäisille lapsille sopivia tai vanhemmuuteen liittyviä kirjavinkkilistoja välitettäväksi vanhemmille
- Kirjavinkkaus ja aineiston esittely varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle
- Ammattikirjallisuuden kirjavinkkilistat varhaiskasvatuksen työntekijöille
- Satutuokiokoulutus varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle
- Kirjaston henkilökunnan osallistuminen vanhempaintapaamisiin, varhaiskasvatuksen työntekijöiden koulutuksiin tai muihin tilaisuuksiin. Asiantuntijaluennoilla kerrotaan esimerkiksi lukemisen tärkeydestä, kirjaston palveluista, kullekin ikäryhmälle sopivasta kirjallisuudesta, uutuuksista ja muusta aineistosta
- Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhteiset lukukampanjat, tapahtumat tai teemapäivät
- Kirjaston työntekijän vierailu päiväkodissa / esiopetuksessa: satutuokio ja kirjavinkkaus
- Satutuokiot kirjastoautossa ja kirjastoauton esittely
- Satu- ja lukupassit, joihin saa merkinnän jokaisesta satutuokiolle osallistumisesta tai kirjan lukemisesta

- Omatoiminen kirjastokäynti, jonka aikana tutustutaan kirjaston tiloihin ja kirjallisuuteen
- Ohjattu kirjastokäynti, joka voi sisältää kirjaston palveluiden ja tilojen esittelyä, vinkkausta, kirjastonkäytön ja tiedonhaun ohjausta tai erilaista työpajatyöskentelyä
- Kirjastoseikkailu, jossa tutustutaan kirjallisuuteen, kirjastoon ja sen toimintaan leikinomaisesti ja toiminnallisesti, sekä saadaan materiaalia varhaiskasvatukseen / esiopetukseen vietäväksi
- Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhdessä suunnittelemat ja toteuttamat työpajat esimerkiksi mediataidoista, sanataiteesta, sarjakuvasta ja digitaidoista
- Matkalaukkukirjasto ja kirjastoleikki -ohjeet: (voit lukea kirjastoleikistä esimerkiksi Lempäälän kirjaston sivuilta: <https://www.lempaala.fi/wp-content/uploads/2021/07/KIRJASTOLEIKKI.pdf> (<https://www.lempaala.fi/wp-content/uploads/2021/07/KIRJASTOLEIKKI.pdf>))

9. Mitä muita yhteistyömuotoja toivoisit Kangasalan kirjastolta jatkossa?

10. Onko sinulla muita toiveita Kangasalan kirjastolle työhösi liittyen?

Kiitos vastauksistasi!